PROVINCIE Noord-Holland

Monumenten Inventarisatie Project Noord-Holland

Monnickendam

Gemeentebeschrijving, december 1991

Foto omslag:
Voormalige zuivelfabriek
"Hoop doet Leven" uit
ca. 1875 aan de Singel 1
te Monnickendam

Inhoudsopgave

Verantwoording gemeentebeschrijving *5*

1. **Inleiding** *7*

2. **Bodemgesteldheid** *9*
2.1 Bodem *9*
2.2 Afwatering *10*

3. **Grondgebruik** *11*
3.1 Algemeen *11*
3.2 Agrarisch grondgebruik *11*
3.3 Niet-agrarisch grondgebruik *12*
3.4 Landschapsbeeld *12*

4. **Infrastructuur** *13*
4.1 Wegen *13*
4.2 Waterwegen *14*
4.3 Dijken en kaden *14*
4.4 Spoorwegen *15*

5. **Nederzettingsstructuur** *17*
5.1 Monnickendam *17*
5.2 Overleek *18*
5.3 Buitengebied *19*

6. **Bebouwingskarakteristiek** *21*
6.1 Monnickendam *21*
6.2 Buitengebied *22*

Verantwoording inventarisatie *23*

Geraadpleegde werken *25*

Tabel *27*

Herkomst afbeeldingen *29*

Afbeeldingen *31*

Register *49*

Colofon *51*

Verantwoording

Het Monumenten Inventarisatie Project (MIP) is ontwikkeld op initiatief van de Minister van Welzijn, Volksgezondheid en Cultuur om geheel Nederland te inventariseren op het gebied van architectuur en stedebouw uit de periode 1850-1940. Het project wordt, in samenwerking met de Rijksdienst voor de Monumentenzorg, uitgevoerd door de provincies en de vier grote steden.

De doelstellingen van het MIP zijn:
- het verkrijgen van een landelijk overzicht van jongere bouwkunst en stedebouw uit de periode midden 19de eeuw – Tweede Wereldoorlog;
- het bevorderen van kennis en waardering voor historische stads- en dorpsgezichten en monumenten van geschiedenis en kunst uit de periode midden 19de eeuw – Tweede Wereldoorlog;
- basisgegevens aan te leveren voor wetenschappelijk onderzoek op architectuurhistorisch, bouwhistorisch, stedebouwkundig, historisch-geografisch en/of industrieel-archeologisch terrein;
- bouwstenen aandragen voor te ontwikkelen beleid van de drie bestuurslagen ten aanzien van ruimtelijke ordening, stadsontwikkeling en monumentenzorg en als basis voor planologische en stedebouwkundige afwegingen;
- selectie- en registratie-activiteiten van de drie bestuurslagen ten aanzien van objecten, ensembles, structuren en gezichten mogelijk te maken.

Voor de uitvoering van de werkzaamheden zijn de provincies in regio's onderverdeeld. Binnen deze inventarisatiegebieden wordt het werk per gemeente verricht. Hiertoe wordt de gemeentelijke indeling van 14 maart 1988 (start MIP Noord-Holland) gehanteerd. Grenswijzigingen van later datum worden bij de betreffende gemeenten vermeld.

Van elk inventarisatiegebied en van elke gemeente wordt een beschrijving gemaakt waarin geografische, sociaal-economische en stedebouwkundige ontwikkelingen binnen het betreffende gebied c.q. gemeente worden geschetst, toegespitst op de periode 1850-1940. Voorts worden waardevolle gebouwen en ruimtelijke structuren uit de betreffende periode in beeld gebracht.

De nu volgende gemeentebeschrijving richt zich op de gemeente Monnickendam. Voor geografische, sociaal-economische en cultuurhistorische ontwikkelingen in groter verband kan de MIP-regiobeschrijving Waterland worden geraadpleegd.
De gemeentebeschrijving is tot stand gekomen op basis van vergelijking van kaartbeelden uit circa 1850, 1900 en 1940, literatuuronderzoek en inventarisatie in het veld.

De gemeentebeschrijving volgt in de eerste vijf hoofdstukken het model voor een regiobeschrijving van drs. L. Prins, Rijksdienst voor de Monumentenzorg 1988.
Hieraan zijn een bebouwingskarakteristiek en een verantwoording van de inventarisatie toegevoegd.
De MIP-werkzaamheden betreffende de gemeente Monnickendam zijn uitgevoerd door ir. R.L. Lourijsen, als inventarisator jongere bouwkunst verbonden aan de provincie Noord-Holland.

Haarlem, december 1991.

1. Inleiding

De gemeente Monnickendam ligt in het midden-oosten van de provincie Noord-Holland en bestaat uit de stad Monnickendam, het ten westen hiervan gelegen buurtschap Overleek en een buitengebied. Dit is onder te verdelen in de (veen)polders Monnikenbroek en Rietbroek, de droogmakerijen De Monnikenmeer en De Purmer (zuidoostelijk gedeelte) en de buitendijkse aanwas Hemmeland.
Het overgrote deel van de Gouwzee behoort eveneens tot deze gemeente.
De omvang van de gemeente Monnickendam is 2.466 ha., het aantal inwoners op 31-12-1989 bedroeg 9.953 personen.
De gemeente wordt begrensd door de gemeenten Marken (oost), Broek in Waterland (zuid), Landsmeer (zuid-west), Ilpendam (west), Purmerend (noord-west), Edam-Volendam (noord) en Katwoude (noord).

In de periode 1850-1940 heeft de gemeente grenswijzigingen ondergaan; in 1926 werd namelijk het overgrote deel van de Gouwzee aan de gemeente toegevoegd.
In 1942 werd vervolgens een gedeelte van het Monnickendammergat aan de gemeente toegevoegd en in 1959 volgde een grensuitbreiding met het volledige Monnickendammergat, het resterende deel van De Monnikermeer, het Hemmeland, het Rings Hemmer en het Markgouw.
Per 1-1-1991 is de gemeente Monnickendam opgegaan in de nieuw gevormde gemeente Waterland.

Sinds 1970 geniet Monnickendam de status van beschermd stadsgezicht.
De gemeente Monnickendam behoort tot het MIP-inventarisatiegebied (MIP-regio) Waterland. Dit inventarisatiegebied omvat voorts de gemeenten Akersloot, Beemster, Broek in Waterland, Edam-Volendam, Graft-De Rijp, Ilpendam, Jisp, Katwoude, Landsmeer, Marken, Purmerend, Uitgeest, Wijdewormer, Wormer en Zeevang. (Toestand voor wijziging 1 januari 1991).
Om een overzichtelijke inventarisatie te kunnen maken is de gemeente Monnickendam opgedeeld in de MIP-deelgebieden: Monnickendam/Monnickendam, Monnickendam/Overleek en Monnickendam/buitengebied.
(Zie afbeeldingen 1, 6 en 7)

2. Bodemgesteldheid

2.1 Bodem

De gemeente Monnickendam kent naar analogie van het landschaps-onderzoek door buro Maas (zie literatuurlijst) drie landschapstypen: het veenpolderlandschap, het droogmakerijlandschap en het landschap van de voormalige Zuiderzeekust.
Het veenpolderlandschap omvat Rietbroek, Monnikenbroek, Rings Hemmer en Markgouw. Het droogmakerijlandschap omvat De Purmer (gedeelte zuidoost) en de Monnikenmeer. Het landschap van de voormalige Zuiderzeekust is het Hemmeland.
De bodem van de gemeente Monnickendam bestaat uit veen, klei en zand en combinaties daarvan.
Rond 3000 v. Chr. werden de oudste strandwallen langs de kust gevormd; het water daarachter verzoette en er trad veenvorming op, ook ter plaatse van Monnickendam.
Circa 1650 v. Chr. werd door zee-inbraken veel van dit veen weg-geslagen, waarbij het Oer-IJ ontstond.
De veengebieden in Waterland bleven grotendeels gespaard. In die tijd ontstond ook het Almere, de voorloper van de Zuiderzee en dat breidde zich geleidelijk uit.
Omstreeks 300 v. Chr. had de zee, na de zee-inbraak, opnieuw toegang tot het gebied van Waterland. Veel veen werd weggeslagen en er ontstond een patroon van hoogveen-eilanden met daartussen stroken laagveen, die de loop van de afwateringsgeulen aangaven.
Het veengebied bleef tot in de Middeleeuwen groeien. Toen kwam er een einde aan de veengroei door ontginning, of door invloeden van de zee.

Met name in de 12de eeuw traden er door overstromingen grote veranderingen op in het veengebied.
Het Almere was zo groot geworden dat dit water (door de stijging van de zeespiegel) Waterland ging bedreigen.
Grote brokken veen sloegen los en werden verpulverd. De verspreide meertjes werden tot een grote plas samengevoegd. Zo ontstonden de grote binnenmeren als Beemster en Purmer.
De schuring van het water diepte de geulen uit, soms tot op de zand-ondergrond.
Dit was het geval bij het zuidoostelijk deel van de Purmer (bedijkt en drooggemalen in 1622), waar de Purmer Ee oorspronkelijk de verbinding vormde met het Almere.
Andere grote veenstromen rond het huidige Monnickendam waren de Leek, de Ooster Ee en in het verlengde daarvan, de Pierenbaan.
De stormvloeden van 1164 en 1170 richtten in Waterland grote schade aan. Overstromingen vonden makkelijker plaats en bovendien was door eerdere ontginning het maaiveld verlaagd. Om het land te beschermen werd circa 1180 rond Waterland een dijkring aangelegd.
Deze (Oudelands-)dijk lag langs het riviertje de Ilp tot de grens tussen Monnickendam en Rietbroek. Daar boog de dijk af naar het zuiden en verder door het later ontstane Monnickenmeer naar Dijksbrug en langs het Dijksgat naar De Poel. Het land bij het latere Monnickendam bleef voorlopig buitendijks.
Het riviertje de Leek mondde uit in het Monnickenmeer. Dit meer is waarschijnlijk ontstaan door een dijkdoorbraak, waarbij een kolk gevormd werd (bedijkt en drooggemalen in 1863).
De gevormde klei-afzettingen op het buitendijkse land maakte het weer geschikt voor bewoning. Dit land werd aan de monniken van het klooster Mariëngaarde in Friesland verkocht en in circa 1240 hadden zij het gebied gedijkt en heringericht. Het kleipakket op het Hemmeland werd nog dikker, pas in 1358 werd het omkaad.

Het reliëf van de bodem van de gemeente Monnickendam variëert van 4,2 m -NAP in de droogmakerijen tot 0,2 m -NAP (Hemmeland).
(Zie afbeeldingen 2, 4, 5, 8 en 13)

2.2 Afwatering

De afwatering van de gemeente Monnickendam geschiedt geheel kunstmatig op de Schermerboezem, de Boezem van het Noordzeekanaal en rechtstreeks op het IJsselmeer.
Ten tijde van het ontstaan van het gebied geschiedde de afwatering op natuurlijke wijze. Het water werd door middel van sloten, tochten en geulen van voormalige veenstromen afgevoerd om uiteindelijk, via keersluizen, in de Zuiderzee geloosd te worden.
De aanleg van een dam ten noorden van Monnickendam in 1402 sloot de Purmer Ee (Stinkevuil) af van de Zuiderzee. Dit bemoeilijkte de waterhuishouding van Waterland.
Bij en na de droogmaking van De Purmer (1622) werd het waterniveau van de gemeente Monnickendam, door middel van poldermolens en een keersluis, kunstmatig geregeld.
In de periode 1850-1940 is hierin niet veel verandering opgetreden.
De polder Rietbroek loosde in het zuiden en westen op De Leek; de polder Monnikenbroek loosde in het zuiden en oosten op de Monnikenmeer op de Zesstedenvaart (Boezem van het Noordzeekanaal); een stuk buitendijks land in het noordoosten op de Purmer Ee, en De Purmer in het oosten op de Purmerringvaart (Boezem van de Schermer).
Monnickendam zelf waterde rechtstreeks af, via een keersluis in het zuidoosten, op het Monnickendammergat. Wanneer dit laatste niet mogelijk was (storm e.d.), werd er op de Trekvaart of bij De Poel (buiten de gemeentegrens) geloosd.
In 1863 werd de Monnikenmeer drooggemalen. Een poldermolen in het zuiden van deze droogmaking maalde het water uit op een (halve) ringvaart.
Met de komst van een stoomgemaal 1875 in het noorden van De Purmer (buiten de gemeentegrens) verdwenen enige molens aan de Purmerringvaart. Het overgrote deel van de poldermolens in de gemeente Monnickendam bleef echter tot 1940 functioneren.
Na 1940 werd naast het juist genoemde gemaal nog een elektrogemaal gebouwd; alle molens in De Purmer verdwenen.
In de rest van de gemeente gingen kleine elektrische gemalen de keersluis en overige poldermolens vervangen.
De ontwiekte molen in De Monnikenmeer is nog de enige herinnering aan deze manier van waterregulering.
(Zie ook 4.2 wateren)

3. Grondgebruik

3.1 Algemeen

Het grondgebied van de gemeente Monnickendam heeft in grote lijnen een agrarische bestemming. Zowel het droogmakerijlandschap als het veenpolderlandschap heeft vanaf het ontstaan een agrarische functie.

3.2 Agrarisch grondgebruik

De veenpolders Rietbroek en Monnikenbroek waren in de periode 1850-1940 geheel als grasland in gebruik en behielden hun oorspronkelijk patroon van verkaveling.
De oudste Rietbroekpolder was ontgonnen vanuit de voormalige veenstromen Ilp en Leek. De ontginners ontmoetten elkaar halverwege (zgn. achterdichting).
Het ontginningspatroon (en zo de afwatering) werd mede bepaald door het reliëf. De kavelstroken waren opstrekkend, in onregelmatig patroon en aan alle zijden door sloten omgeven. Het patroon was zuid-noord tot zuidoost-noordwest gericht. Omdat iedereen een strook ontgon van de veenstroom af tot de achterdichting, ontstonden langgerekte nederzettingen haaks op de slootrichting en parallel aan de achtergrens.
In het zuiden vormde Overleek met tweezijdige lintbebouwing aan een voormalig Gouw hiervan een voorbeeld. De oostzijde van Rietbroek werd begrensd door de oude (later verdwenen) veendijk. De nederzetting in het noorden was later bij de droogmaking van De Purmer verloren gegaan. Daarvoor in de plaats kwam verspreide agrarische bebouwing aan de Oudelands Dijk.
De iets jongere Monnickenbroekpolder was ontgonnen vanaf de Purmer Ee en het Monnickendammergat tot de voormalige veendijk en tocht bij Rietbroek. De onregelmatige strokenverkaveling was opstrekkend en het patroon was overwegend noordoost-zuidwest gericht.
Aan de oostzijde verrees de stad Monnickendam en in het noorden, aan de Kloosterdijk, bevond zich enige verspreid liggende agrarische bebouwing.
Bij de verkaveling en toedeling van de gronden in De Purmer (1622) werd geen onderscheid in kwaliteit gemaakt.
Op rationele wijze werd de droogmakerij in 138 regelmatige stroken verkaveld. De hoofdrichting was zuidoost-noordwest.
De kavels liepen vanaf de ringdijk tot aan de Middentocht en werden door de Wester- en Oosterweg in tweeën gedeeld; de sloten en tochten stonden loodrecht op elkaar.
Deze eigenlijke ongunstige lengte-breedte verhouding werd ingegeven door de kwaliteitsverschillen in dijkkavels (beter) en binnenkavels.
Bij de gemeente Monnickendam behoorden alleen de zuidoostelijk gelegen gronden van De Purmer. De Zuiderzeebodemgronden hier (zware klei en gedeeltelijk fijn zand) waren van oorsprong al in gebruik als grasland. Met name bij de buitenplaatsen aan de Westerweg werd op kleine schaal tuinbouw (fruitbomen) bedreven.
In de periode 1850-1940 is in dit grondgebruik nauwelijks verandering opgetreden. De oorspronkelijk zeer lange kavels werden in kleinere blokken en stroken opgedeeld.
De Monnikenmeer (1863) werd op rationele wijze in blokken verkaveld. De kavels (richting noord-zuid) stonden loodrecht op de centraal gelegen ontsluitingswegen. De droogmakerij was in de periode 1850-1940 geheel als grasland in gebruik. Aan de noordzijde, in het verlengde van de Overleekse Gouw en langs de centrale weg, werd op zeer beperkte schaal agrarische bebouwing geprojecteerd.
De stad Monnickendam had in 1850 twintig stadsboerderijen binnen haar vesting. Aan de westzijde van de stad (de uitbreiding van 1575) werd

tuinbouw beoefend op zeer regelmatige, oost-west gerichte, smalle en lange stroken.
Vanaf ± 1870 werd dit terrein steeds meer gebruikt voor woningbouw.
Na 1940 (in 1959) werden Hemmeland, Rings Hemmer en Mark Gouw aan de gemeente Monnickendam toegevoegd. Deze gebieden waren in de periode 1850-1940 alle als grasland in gebruik. In de zeventiger-jaren werd het Hemmeland ingericht voor intensieve dagrecreatie (jachthavens, een parkachtig terrein met strandzones langs het water en in het midden een parkeeraccommodatie).
Het Rings Hemmer en Mark Gouw zijn anno 1990, op de Ooster Ee na, met woningen bebouwd.

3.3 Niet-agrarisch grondgebruik

In de periode 1850-1940 beperkte zich het niet-agrarisch grondgebruik tot de kern Monnickendam (woningbouw en (lichte) industrie rond het havengebied). Daarnaast vervulde de Gouwzee een functie voor de scheepvaart en de visserij.

3.4 Landschapsbeeld

Het landschapsbeeld van de gemeente Monnickendam geeft een uitgestrekt vlak beeld van weiden, onderbroken door met bomen omzoomde wegen en vaarten, waarlangs lint- en verspreide bebouwing, veelal met erfbeplanting. Ook de ringdijken en de oude zeedijk zijn beeldbepalend. De kerken van Monnickendam-Edam, Purmerend en Ilpendam zijn de belangrijkste beelddragers.
In De Purmer is de onbeplante ringdijk in het oosten en zuiden beeldbepalend. In het westen is dat de bebouwing van Purmerend en het (jonge) Purmerbos (1986). Naar het noorden is het landschap zeer open met grasland en plaatselijk landbouwpercelen.
De ook tamelijk diep gelegen Monnikenmeer is te karakteriseren als een vlak en open graslandgebied. Visueel wordt deze ruimte begrensd door de nieuwbouwwijken van Monnickendam en de beplanting (begraafplaats) langs de Provinciale Weg in het oosten, de ringdijk (zuid-zuidwest), de bebouwing met erfbeplanting van Overleek (west) en de zwaar beplante stortplaats (noord). De veenpolders Rietbroek en Monnikenbroek vormen een vlak open graslandschap. De visuele begrenzing vormt hier de bebouwing van Overleek en de langgerekte Leek, waarlangs zich rietkragen bevinden (zuid-zuidwest), de bebouwing van Ilpendam (west), de oude zeedijk en begraafplaats (noord en noordoost) en het oude Monnickendam (oost).
Hemmeland wordt aan west-, noord- en oostzijde (gezicht op Marken) begrensd door het water van de Gouwzee. In het zuiden vormt de drie meter hoge oude zeedijk de begrenzing.
Aan de westzijde is Monnickendam met de (jacht-)havens beeldbepalend.

(Zie afbeeldingen 2 t/m 6 en 16)

4. Infrastructuur

4.1 Wegen

Gedurende de MIP-periode heeft het wegennet in de gemeente Monnickendam nauwelijks veranderingen ondergaan.
Ook na 1940 is, buiten de kern, slechts sprake van verbreding en asfaltering van het wegennet.
Het wegennet bezit nu een lokale, interlokale en regionale (de E10) functie.

In 1850 was reeds een aantal belangrijke wegen verhard. De regionale weg Amsterdam-Hoorn lag ten westen van de Zesstedenvaart en de oude kern. In het noorden kruiste deze weg, via een brug over de Trekvaart, het Noordeinde en verliet de gemeente, via een brug over de Grafelijkheidssluis, bij de dam in de Purmer Ee.
De verbinding Monnickendam-Purmerend werd gevormd door een weg over de Kloosterdijk, een brug over de Purmerringvaart, de Monnickendammerweg, de Oosterweg en de Purmerderweg.
De verbinding Monnickendam-Ilpendam werd gevormd door de weg over de Oude Landsdijk.
In de kern vormden het Noordeinde, het Zuideinde, de Kerstraat, de Zarken en de Zaksteeg de belangrijkste hoofdwegen. Aansluiting op het wegennet buiten de voormalige vesting geschiedde door middel van vier stadspoorten.
Aan de uiteinden van het Noordeinde en het Zuideinde stonden de Noorderpoort respectievelijk Zuiderpoort. De Zuiderpoort vormde de aansluiting met de dijkweg langs de Gouwzee. De Westerpoort stond bij de Grote Kerk aan de zuidzijde van de Zarken, waarachter een brug over de Trekvaart gelegen was. De Zaksteegpoort stond ten westen van de Zaksteeg, waarachter een tunnel door de vesting en een brug over de Trekvaart gebouwd waren. Deze poort vormde tevens toegang tot de weg Monnickendam-Overleek.
De regionale weg langs de Trekvaart was bij Monnickendam zuidwest-noordoost gericht en vrij recht tot kronkelig (het tracé dat parallel liep aan de bastions).
Het Noordeinde en het Zuideinde behoorden tot de wegen op de zeewerende dijk rond Waterland. Kloosterdijk en Oude Landsdijk behoorden, tot de afdamming van de Purmer Ee in de vijftiende eeuw, ook tot deze ringdijk. Genoemde dijkwegen waren recht tot kronkelig.
Het Overleeker Gouw volgde het kronkelig patroon van een voormalig gouw en was voornamelijk west-oost gericht.
De wegen in De Purmer staan loodrecht op elkaar en zijn kaarsrecht; in De Purmer was alleen ten zuiden van de brug over de ringvaart een dijkweg aangelegd.
De centrale weg door De Monnikenmeer was recht en west-oost gericht. In het westen werd deze weg op het Overleeker Gouw aangesloten.
Rond 1870 werden de brug en poort bij de Zaksteeg afgebroken. In 1888 volgden de Noorder- en Zuiderpoort met de komst van de stoomtram. Later werd ook de Westerpoort afgebroken.
In 1928 werd de regionale weg verbreed, rechtgetrokken en via een nieuwe brug, over de dam in de Purmer Ee geleid.
De Kloosterdijk werd in het noordwesten verlegd.
Ten zuiden van de kern werd, direct over de vernieuwde brug over de Trekvaart, een west-oost gerichte weg aangelegd (Prins Bernhardlaan); deze weg sloot direct aan op de dijkweg langs de Gouwzee.
In de periode na 1940 werd het wegennet ten zuiden van de kern verder uitgebreid om de diverse nieuwe woonwijken te ontsluiten. Ook het gebied ten westen van de Nieuwe Zijds Burgwal werd ontsloten en volgebouwd.

Het karakter van de klinkerwegen in het oude Monnickendam bleef tot op heden goed bewaard.

4.2 Waterwegen

Gedurende de MIP-periode heeft het waterwegennet in de gemeente Monnickendam nauwelijks veranderingen ondergaan. Naast een afwateringsfunctie bezat een deel van de waterwegen tevens een transportfunctie. Deze dubbelfunctie gold voor de Zessteden- of Trekvaart, De Purmer Ee, De Leek, De Monnickenmeer, de Purmerringvaart en de Middentocht in De Purmer.
De transportfunctie van De Leek verdween met de droogmaking van De Monniken Meer (1863).

Was de transportfunctie van voorgenoemde wateren voornamelijk van lokaal en interlokaal belang, die van de Trekvaart en de Purmer Ee waren van regionaal belang. Het plan om de zes steden (Amsterdam, Monnickendam, Edam, Purmerend, Hoorn en Enkhuizen) met elkaar te verbinden was slechts gedeeltelijk uitgevoerd. In 1882 werd deze vaart verbreed en verdiept en bij Monnickendam werd de Schutsluis vernieuwd (de Kloosterdijksluis). De vaart liep parallel aan de regionale weg. Haaks op deze vaart was in het noorden van de gemeente de Purmer Ee gelegen. Deze voormalige vaargeul had een grillige vorm en stond, via de Grafelijkheidssluis, in verbinding met het Monnickendammergat en de Gouwzee.
Met de opkomst van de tram en het vrachtvervoer over de weg nam het belang van vervoer over water af.
De waterlopen in de stad Monnickendam hadden overwegend een afwateringsfunctie. Net voor 1850 waren de Kermergracht en de Niesenvaart (gedeeltelijk) gedempt. Dit was de enige verandering in het waterwegennet sinds de uitbreiding in 1575.
Deze voormalige grachten waren dwarsverbindingen tussen drie oude veenstromen. De Pierenbaan, Bloemendaal en Fluwelen Burgwal hadden hierdoor een kronkelig beloop en waren zuidwest-noordoost gericht.
De Pierenbaan loosde rechtstreeks, via een uitwateringssluis, op de Gouwzee.

Tussen de Fluwelen Burgwal en de Haven bevond zich de zeer oude Middendammer(schut-)sluis. De gracht langs de Oudezijds Burgwal is recht en geknikt; deze zuid-noord gerichte gracht loosde op de Trekvaart.
In 1928 werd de Haven en het water rond de aanwassen uitgebaggerd uit vrees voor verzanding na het wegvallen van eb en vloed (i.v.m. de totstandkoming van de Afsluitdijk).
Na 1940 werd met de opkomst van het toerisme dit gebied voor de pleziervaart ingericht; de hoofdstructuur is echter gebleven.

4.3 Dijken en kaden

De dijken en kaden op het grondgebied van de gemeente Monnickendam dateren van voor de MIP-periode. Alleen de ringdijk rond De Monnikenmeer werd in 1863 aangelegd. De dijken en kaden hebben geen wezenlijke wijzigingen ondergaan. Na de storm van 1916 zijn de dijken wel versterkt c.q. opgehoogd. Ook het Zuideind werd na 1916 een stuk verhoogd.
De stoepen van de huizen aan het Zuideind kwamen om die reden een stuk lager te liggen.
Bij de na-oorlogse uitbreiding in het zuiden van Monnickendam werd de ringdijk van Ringshemmer een stuk verlaagd.

4.4 Spoorwegen

Het spoorwegennet op het grondgebied van de gemeente Monnickendam beperkt zich tot de periode 1888 tot 1955, toen de stoomtram Amsterdam-Hoorn ook Monnickendam aandeed.
De tram werd tot 1932 via stoom aangedreven; daarna, via bovenleiding, elektrisch.
De tramlijn liep parallel aan de Trekvaart (oostzijde) en kwam via de Zarken Monnickendam binnen. Haltes waren ook in de Kerkstraat en het Noordeinde.
Op het Noordeinde bevond zich de overstap voor het vervoer, via botters, naar Marken.
Busdiensten namen de taak van de tram in 1959 over. De bevestigingspunten van de bovenleiding van de tram zijn nog plaatselijk herkenbaar in de Kerkstraat en Noordeinde.

(Zie afbeeldingen 2 t/m 6, 9 t/m 14)

5. Nederzettingsstructuur

5.1 Monnickendam

Na de aanleg van de eerste dijkring van Waterland (1188) bleef de Monnickenbroek buitendijks en behoorde toe aan de Heren van Waterland. Deze verkochten Marken en Monnikenbroek omstreeks 1240 aan de monniken van het Friese klooster Mariëngaarde. Deze geestelijken gingen de broek bedijken en herontginnen.
De thans als Noord- en Zuideinde te herkennen delen van de destijds aangelegde zeedijk werden door een dam met elkaar verbonden. De dam lag aan de monding van het riviertje De Leek en werd van een smalle (schut)sluis voorzien.
Vanuit deze kern ontstond een nederzetting met tweezijdige lintbebouwing langs Noord- en Zuideinde. Aan de landzijde werd deze nederzetting beveiligd door grachten ter plaatse van de huidige Oude Zijds Burgwal, Kermergracht en Niessenoortsburgwal.
De monniken woonden ten zuidwesten van deze bewoningskern in een klooster op de plaats van de tegenwoordige begraafplaats achter de Grote Kerk.
De plaats die zich ontwikkelde uit de nederzetting bij de dam kreeg in 1355 stadsrechten. Een kerk werd gebouwd op de driesprong van Noord- en Zuidereinde en een weg landinwaarts (Kerkstraat); thans resteert alleen nog de Speeltoren.
In 1356 werd begonnen met een uitbreiding van de stad. Het nieuwe deel werd omsloten door het zuidelijk deel van de Oude Zijds Burgwal, de Lindegracht en de Fluwelen Burgwal. Deze uitleg bracht de Kerkstraat binnen de stadsgrenzen. In 1404 volgde een nieuwe uitbreiding zuidwaarts; deze vormde tot in de 20ste eeuw de zuidgrens van de stad. Ten westen van het klooster, dat nu in de stad was komen te liggen, werd met de bouw van een nieuwe kerk begonnen, de huidige Grote Kerk.
De stad werd in 1426 door de Kennemers ingenomen en voor een groot deel van een muur voorzien. In 1499 werd door brand een groot gedeelte van de stad verwoest. In 1513 werden bij een tweede grote brand slechts enkele gebouwen, zoals de Grote Kerk, het klooster, een school en enkele woonhuizen van totale verwoesting gespaard.
De ommuring van de stad werd bij de uitleg naar het westen (±1575) voor een groot deel vervangen door een omwalling met vier poorten en vier bastions. De oude ommuring bleef bij de poorten bestaan. Op het bastion voor de Zuiderpoort werd later een Joodse begraafplaats ingericht; daar is een restant van de Middeleeuwse muur nog herkenbaar.
De omwalling met bastions en de uitspringende courtine, die deze uitleg aan de westzijde begrensde, waren uitgevoerd naar ontwerp van de Alkmaarse vestingbouwkundige Antonisz.
De inwoners van Monnickendam waren voornamelijk zeevaarders en vissers. Aan het eind van de 16de eeuw beleefde de stad het hoogste punt van haar economische bloei. Toen de Spaanse vloot namelijk in 1572 door de Hollandse Zuiderzeesteden verslagen was, ging de handel zich nog meer op deze steden, waaronder Monnickendam, richten.
Rond 1600 kwam een einde aan de bloei van de handel door felle concurrentie vanuit Amsterdam. Het inwoneraantal van Monnickendam ging dalen en het westelijk eiland zou tot ±1870 onbebouwd blijven.
De 17de en 18de eeuw waren voor Monnickendam een rustige periode. Enige handel en nijverheid vormde de middelen van bestaan.
De bedrijvigheid concentreerde zich rond de haven; de (kaas-)Waag, touwslagerijen, zeilmakerijen, scheepswerfjes, pakhuizen en visverwerkingsbedrijven (vooral (gerookte) paling en ansjovis). Monnickendam zelf had geen vissersvloot. De vissers werkten op botters uit Volendam, Marken en Amsterdam.

Na 1824 nam het aantal inwoners van Monnickendam weer toe, een tendens die zich, op een enkele inzinking na, in de komende anderhalve eeuw zou voortzetten. De Trekvaart werd gegraven en de nabijheid van Amsterdam bleek voor Monnickendam nu gunstiger te zijn.
Melk en kaas werden rechtstreeks afgezet. De droogmakerij van het Monnikenmeer (1863) gaf veel werkgelegenheid. De tramverbinding met andere steden gaf een positieve impuls aan nijverheid en toerisme.
Rond 1900 had één op de tien inwoners een bedrijfje. Winkels en bedrijven bevonden zich door de hele stad, geconcentreerd in de hoofdstraten. Toch was de armoede nog groot; de eerste decennia van de 20ste eeuw woonden de armste mensen in het zuid-oostelijke gedeelte van de stad en in de Schoolstraat. De langdurige armoede had inmiddels in de hele stad de nodige sporen achtergelaten. Door afbraak ontstonden vele open terreinen.
Krotten maakten een belangrijk deel uit van het stadsbeeld. Tegelijkertijd had de stad nog een landelijk aanzien. In de stad bevonden zich nog 21 stadsboerderijen en de uitleg van 1575 bevatte, op een strook lintbebouwing na, slechts tuinen en een boomgaard.
In 1916 werden de buitendijkse wijken aan de oostzijde van Noordeinde, Middendam en Zuidereinde door overstromingen ten gevolge van een storm getroffen. De dijk begaf het en zette heel Monnickendam en de Monnickenmeer onder water. Vooral krotten en boerderijen spoelden weg.
De herstelwerkzaamheden vormden eigenlijk een welkome uitbreiding van de werkgelegenheid. Het Zuideinde werd verhoogd en de stad werd voorzien van waterleidingen en een en elektriciteitsnet. De open gaten werden opnieuw bebouwd en in 1918 werden nieuwe woningen aan de Nieuwe Zijds Burgwal, de Rozendaalstraat, de Kloosterstaat, De Zarken en de Lindengracht gebouwd.
Rond 1920 werden de eerste woningen buiten de wallen, ten zuiden van de stad, gebouwd. Rond het havengebied verdwenen de kleine werven en er werden grote loodsen gebouwd. De scheepsbouw schakelde over van hout- naar ijzerbouw. Het begin van wat tot een wereldreputatie zou uitgroeien.
In 1933 kwam de Afsluitdijk gereed waardoor het IJsselmeer verzoette. De visverwerkingsindustrie kon echter gewoon doorgaan; de infrastructuur was namelijk sterk verbeterd en de (Noordzee)vis werd zodoende over de weg aangevoerd. Met het wegvallen van eb en vloed kwam een einde aan het onder water lopen van de straten rond de Haven.
Tot 1940 werden delen van bebouwing in de stad gerenoveerd en er vond verdere nieuwbouw plaats op het westelijk eiland. Vijftien van de twintig stadsboerderijen werden gesloopt; daarvoor in de plaats kwam nieuwbouw. Na 1959 werd de gemeente Monnickendam ten zuiden flink uitgebreid. Hier werden en worden voornamelijk forensenwoningen gebouwd. De voorzieningen voor toerisme en (water-)recreatie bleven toenemen.

De stedebouwkundige structuur van het oude Monnickendam heeft tot 1940, en ook daarna, nauwelijks wijzingen ondergaan. Het gehele stratenpatroon is nog volkomen gelijk aan dat uit de ontstaansgeschiedenis van de verschillende stadsdelen. De entree van de stad wordt gevormd door de drie oorspronkelijke toegangen aan Noordeinde, Zuideinde en Kerkstraat (Zarken); deze straten blijven de hoofdstraten vormen. Op enkele kleine grachtjes en binnenwatertjes na is ook de structuur van de wateren in Monnickendam intact gebleven.

5.2 Overleek

Het buurtschap Overleek ligt in de polder Rietbroek en is ontstaan na de aanleg van de eerste dijkring rond Waterland. De basis werd gevormd door de Overleeker Gouw, een waterloop ten noorden van De Leek en

het Monnicker Meer. De bewoning vond plaats langs deze ontginningsas; de structuur was lineair en het karakter was agrarisch. Later werd de Overleeker Gouw gedempt en voorzien van een wegdek met sloten aan weerszijden; langs deze route lagen enige bruggen.
In de periode 1850-1940 werd de nederzetting nog onderscheiden in de gehuchten Groot Overleek en Klein Overleek. In deze periode vond groei en verdichting van de bebouwing plaats. De stolp- en hooihuisboerderijen bevonden zich afwisselend aan de noord- en zuidkant van de weg; het geheel had hierdoor een matig transparant karakter.
In de periode na 1940 zijn in de structuur en de bebouwingsdichtheid van Overleek nauwelijks veranderingen opgetreden.

5.3 Buitengebied

In het buitengebied van de gemeente Monnickendam was slechts sprake van verspreide agrarische bebouwing en bebouwing die in directe relatie stond met de waterhuishouding van dit gebied. De agrarische bebouwing bevond zich voornamelijk langs de ontginningsassen (wegen/vaarten) in de droogmakerijen De Farmer en De Monnickermeer en langs de dijken van de hoger gelegen veenpolders Rietbroek en Monnickerbroek.
Rond 1850 was de Oosterweg in De Purmer alleen aan de oostzijde bebouwd. In de periode tot 1940 verdichtte deze bebouwing zich en de westzijde zou incidenteel bebouwd worden. De verspreide bebouwing in De Monnickermeer nam in die periode nauwelijks toe.
Langs de Oudelandsdijk en Kloosterdijk was in die periode enige toename van verspreide agrarische bebouwing.
In de periode na 1940 heeft de bebouwing in het buitengebied van de gemeente Monnickendam zich nauwelijks verder ontwikkeld.

(Zie afbeeldingen 2 t/m 6, 10, 12, 15 en 16)

6. Bebouwingskarakteristiek

6.1 Monnickendam

Het overgrote deel van de bebouwing in de oude kern Monnickendam dateert, zoals beschreven in 5.1, van vóór 1850.
De meeste openbare en bijzondere gebouwen, zoals het stadhuis, De Waag, de kerken, het postkantoor en de woningen van kooplieden en gegoede burgerij zijn aan het Noordeinde, de Kerkstraat, De Zarken, de Fluwelen Burgwal en 't Zand gelegen.
Deze gebouwen hebben meestal twee bouwlagen met kapverdieping op rechthoekige plattegrond en pangedekte zadeldaken met de noklijnen haaks op de weg; de voorzijden hebben een trapgevel of een houten kroonlijst met sierelementen. De gevels zijn soms geornamenteerd met fragmenten uit voormalige religieuze bouwwerken of uit een der vier afgebroken stadspoorten. Opvallend zijn de verschillen in perceelgrootte en de afwisseling tussen lijst en topgevels.
De minder monumentale panden bevinden zich aan het Zuideinde, De Haven, de Havenstraat, Bloemendaal, Weezenland en Lindegracht. Deze huizen hebben veelal een rechthoekige plattegrond en één bouwlaag met kapverdieping. De noklijn ligt haaks of evenwijdig aan de straat.
De arbeiders- en visserswoningen zijn aan de einden van Noordeinde en Zuideinde, de overige straten en de vele stegen tussen de grachten gesitueerd. De woningen hebben een vierkante of rechthoekige plattegrond en bestaan uit één bouwlaag met kapverdieping. De noklijnen van de rode pangedekte zadeldaken liggen bij deze huizen veelal evenwijdig aan de straat.
In het zuiden van Monnickendam, vooral langs de Nieseroortburgwal, de Herengracht en het Roozendaal, liggen een aantal stadsboerderijen van het type stolp- en hooihuis.
De kleine bedrijven zijn in de dwarsstegen, in het zuidoostelijk gedeelte van Monnickendam en aan de Oude Zijds Burgwal gesitueerd; deze gebouwen hebben baksteengevels en flauwhellende pangedekte zadeldaken en, veelal groen geschilderde, houten schuifdeuren. De smalle hoge pakhuizen zijn vooral langs de Gooise Kade te vinden. De visverwerkingsbedrijven zijn rond De Haven en Haringburgwal geconcentreerd. Deze gebouwen hebben een baksteen bekleding met houten schuifdeuren en pangedekte zadeldaken. De visrokerijen, de zogenaamde "hangen", vallen op door het grote aantal schoorstenen. De werven liggen vooral ten oosten van de Gooise Kade en op de kruising Haringburgwal en Noordeinde stond een (houtzaag)molen; over de verschijningsvorm van deze objecten is weinig bekend.
Over de vele grachten zijn houten ophaalbruggen van hetzelfde type gesitueerd. De Lindengracht, de Oude Zijds Burgwal, de Fluwelen Burgwal en het Bloemendaal hebben boombegroeiing.
Alle hoofdstraten zijn beklinkerd en op het Noordeinde en Zuideinde zijn, met name op de einden, diepe goten langs de straat. De stoepen langs de goten zijn per pand verschillend. Aan de oostzijde van deze zeewerende dijken staan een aantal huizen op baksteen onderstukken.
De bebouwingskarakteristiek van Monnickendam is in de periode 1850-1940 niet wezenlijk veranderd. Op de plaats van kaalslag is meestal hetzelfde type object herbouwd.
In de periode tot 1917 zijn een aantal bijzondere bouwwerken vervangen of nieuw gebouwd. Voorbeelden hiervan zijn het postkantoor en de RK Kerk (neo-gotisch) aan het Noordeinde, de Gereformeerde Kerk (eclectisch) aan de Schoolstraat en de Synagoge (achter Oudhollandse trapgevel) aan De Haven.
Een typisch voorbeeld van een bouwwerk voor de nijverheid vormt "Hulpbetoon" (1850) aan de Oude Zijds Burgwal; deze voormalige mandenvlechterij is in 1938 tot confectie-atelier verbouwd. Het gebouw

heeft drie bouwlagen onder flauwhellend zadeldak en een brede gecementeerde trapgevel. In de Kerkstraat is in 1856 het "oude lieden huis" gebouwd; een zeer breed pand met twee bouwlagen en kapverdieping en een strakke symmetrische lijstgevel.
Na de aanleg van het westelijk eiland in 1575 is pas in 1890 hier (Nieuwe Zijds Burgwal) met de bouw van een dertigtal woningen begonnen. De woningen hebben één bouwlaag met kapverdieping en de noklijn ligt evenwijdig aan de straat; deze woningen vormen een lang lint langs de gracht.
De sluis in de Trekvaart is in 1894 vervangen door de Kloosterdijksluis, waaroverheen een gietijzeren ophaalbrug gebouwd is; deze sluis heeft een, voor Noord-Holland unieke, ovale kolk.
In de periode 1917-1940 werden, ten gunste van de werkgelegenheid en in verband met de gevolgen van de stormschade in 1916, vele oude woningen gesloopt en vervangen. De Nieuwe Zijds Burgwal werd in twee fasen volgebouwd met arbeiderswoningen; deze woningen hebben afgeknotte zadeldaken en, niet indentieke, doorgetrokken voorgevels.
In de hoofdstraten werden vele panden verbouwd, vaak tot winkelwoning, en voorzien van een gevel met kroonlijst.
De Stichting Hulpbetoon initieerde de eerste vorm van sociale woningbouw in het vierkant dat gevormd wordt door De Zarken, Lindegracht, Roozendaal en Kloosterstraat.
In die tijd werd, naast het zadeldak, de mansardekap toegepast met de noklijn veelal evenwijdig aan de straat.
De visrokerijen werden rond De Haven geprojecteerd en de kleine werven werden gesloopt. Aan de Havenstraat en achter de Gooise Kade verschenen grote hallen; de basementen waren van baksteen en golfplatendaken rustten op stalen spanten. De molen werd overbodig en gesloopt.
Vele stadsboerderijen verdwenen in die periode; hiervoor in de plaats kwamen veelal horecabedrijven met hetzelfde bouwvolume. De meeste visserswoningen aan het einde van Noordeinde en Zuideinde werden afgebroken en vervangen. Eén exemplaar werd naar het Zuiderzeemuseum te Enkhuizen overgebracht.
Na 1940 werd het wijkje achter de Nieuwe Zijds Burgwal ontsloten en volgebouwd met forensenwoningen.
In Monnickendam zouden enige gebouwen van functie wisselen; voorbeelden hiervan zijn de Gereformeerde Kerk (kantoor) en de Synagoge (disco). Woonhuizen werden soms samengevoegd en kregen een horecafunctie en enige winkels werden weer tot woning verbouwd; de glazen pui bleef meestal gehandhaafd.

6.2 Buitengebied

De bebouwing in het buitengebied van de gemeente Monnickendam heeft een agrarisch karakter en bestaat voor het grootste deel uit stolpboerderijen, die verspreid langs de vaarten en wegen gebouwd zijn.
De in de MIP-periode gebouwde stolpboerderijen in De Purmer zijn veelal voorzien van een verhoogde middenpartij en/of verrijkt met decoratieve baksteen sierelementen en veelal pangedekt. Rond de grote boerderijen met hun monumentale vormgeving is veel erfbeplanting aangebracht, hier en daar uitgebreid met een boomgaard.
De stolpboerderijen in de Rietbroek en Monnickenbroek hebben dezelfde stijlkenmerken, doch zijn minder monumentaal in verschijningsvorm. In deze veenpolder zijn, naast de zuivere stolp, ook de onvolledige stolp, de langhuisstolp en de hooihuisboerderij vertegenwoordigd. Langs de Ouderlandsdijk is een complex houten woningen te vinden en aan de Kloosterdijk bevindt zich een voormalige melkfabriek, dit gebouw is in neo-gotische stijl gebouwd en met shingles gedekt. In het zuidoosten van De Monnickermeer is de voormalige poldermolen tot woonhuis verbouwd; de achtkantige molen is ontwiekt en voorzien van een golfplaten puntdak.

Verantwoording inventarisatie

Bij de inventarisatie van objecten uit de MIP-periode in de gemeente Monnickendam is gekeken naar gaafheid, detaillering en de eventuele architectuur- of lokaalhistorische waarde.
Gebouwen met een bijzondere functie, zoals scholen, kerken, postkantoor en raadhuizen, zijn – voor zover uit de MIP-periode stammend – integraal opgenomen in de inventarisatie, alleen al op grond van hun historisch-functionele waarde.
Wat betreft de overige objecten in de kern en het buitengebied (zoals woonhuizen, boerderijen, en andere bedrijfsgebouwen) is getracht een overzicht te geven van de meest gave exemplaren van de verschillende voorkomende typen. In de kern van Monnickendam zijn tevens enige panden opgenomen waarvan alleen de voorgevel representatief is voor de MIP-periode.
De gemeente Monnickendam kende in de periode 1850-1940 voornamelijk verdichting en uitbreiding van bebouwing langs de bestaande infrastructuur. Inventarisatie op basis van een stedebouwkundige typologie werd derhalve niet relevant geacht.

Geraadpleegde werken

Aa, A.J. van der, *Aardrijkskundig woordenboek der Nederlanden*, Gorinchem 1946.

Burger, J., *Landschap Waterland*, Zutphen 1985.

Cock, J. de, *Historische geografie van Waterland*, Holland.

Colenbrander, B.W., *Molens in Noord-Holland*, herinventarisatie van het Noordhollands molenbezit, Amsterdam 1981.

De bodem van Noord-Holland, uitgave van de Stichting voor Bodemkartering, Wageningen 1974.

Don, P., *Kunstreisboek Noord-Holland*, Houten Zeist 1987.

Landschapsonderzoek Noord-Holland, regio G: Waterland, uitgevoerd door Buro Maas in opdracht van de Dienst Ruimte en Groen (voorheen PPD) van Provincie Noord-Holland, 1985.

Moelker, H., *De geschiedenis van Waterland*, Alphen aan de Rijn 1987.

Overbeeke, A. van, *Monnickendam in Waterland*, Utrecht 1988.

Rapport der Provinciale Commissie ter bestudering van de Gemeentelijke Indeling van Noord-Holland, Haarlem 1959.

Sociografische beschrijving van de gemeente Monnickendam, PPD, Haarlem 1986.

Streekplan Waterland, Provincie Noord-Holland, Haarlem 1989.

Tabel

Bevolkingsaantal gemeente Monnickendam

Jaartal	mannen	vrouwen	totaal
1851			2.726
1860			2.878
1870			2.766
1880			2.676
1890	1.367	1.377	2.744
1900	1.253	1.352	2.605
1910	1.203	1.207	2.410
1920	1.232	1.260	2.492
1930	1.228	1.233	2.461
1940			2.542
1990			9.953

Bron: Databank bevolkingsgegevens, Universiteit van Amsterdam, vakgroep sociale geografie, 1988.

Herkomst afbeeldingen

1. MIP-inventarisatiegebied Noord-Holland; Provinciale Planologische Dienst Noord-Holland; intekening door auteur.
2. Militaire Topografische kaart, verkend 1849-'50, gegraveerd 1854.
3. J. Kuyper, *Gemeenteatlas van de provincie Noord-Holland 1869*, Groningen 1984.
4. Topografische kaart verkend 1892, herzien tot 1913.
5. Army Map Service, M831, Washington DC 1943.
6. Topografische kaart 1983, schaal 1 à 25.000.
7. MIP-deelgebieden; ingetekend door auteur op basis van afb. 6.
8. De bodem van de gemeente Monnickendam; door auteur getekend op basis van *De bodem van Noord-Holland*, Wageningen 1974.
9. Wegennet situatie 1850 resp. 1940; ingetekend door auteur op basis van afb. 6.
10. Wegen in Monnickendam-centrum; bron *Wandeling door Oud Monnickendam*, vereniging "Oud Monnickendam", 1980.
11. Waterwegennet situatie 1850 resp. 1940; bron als afb. 9.
12. Waterwegen in Monnickendam-centrum; bron als afb. 10.
13. Waterstaatskaart 25 oost, Amsterdam 1983.
14. Dijken situatie 1850 resp. 1940; bron als afb. 9.
15A. Monnickendam anno 1560; bron Cock, J. de.
15B. Monnickendam anno 1987; bron Don, P.
16. Stadsplattegrond anno 1988; bron Overbeeke, A. van.

1. MIP-inventarisatiegebieden Noord-Holland

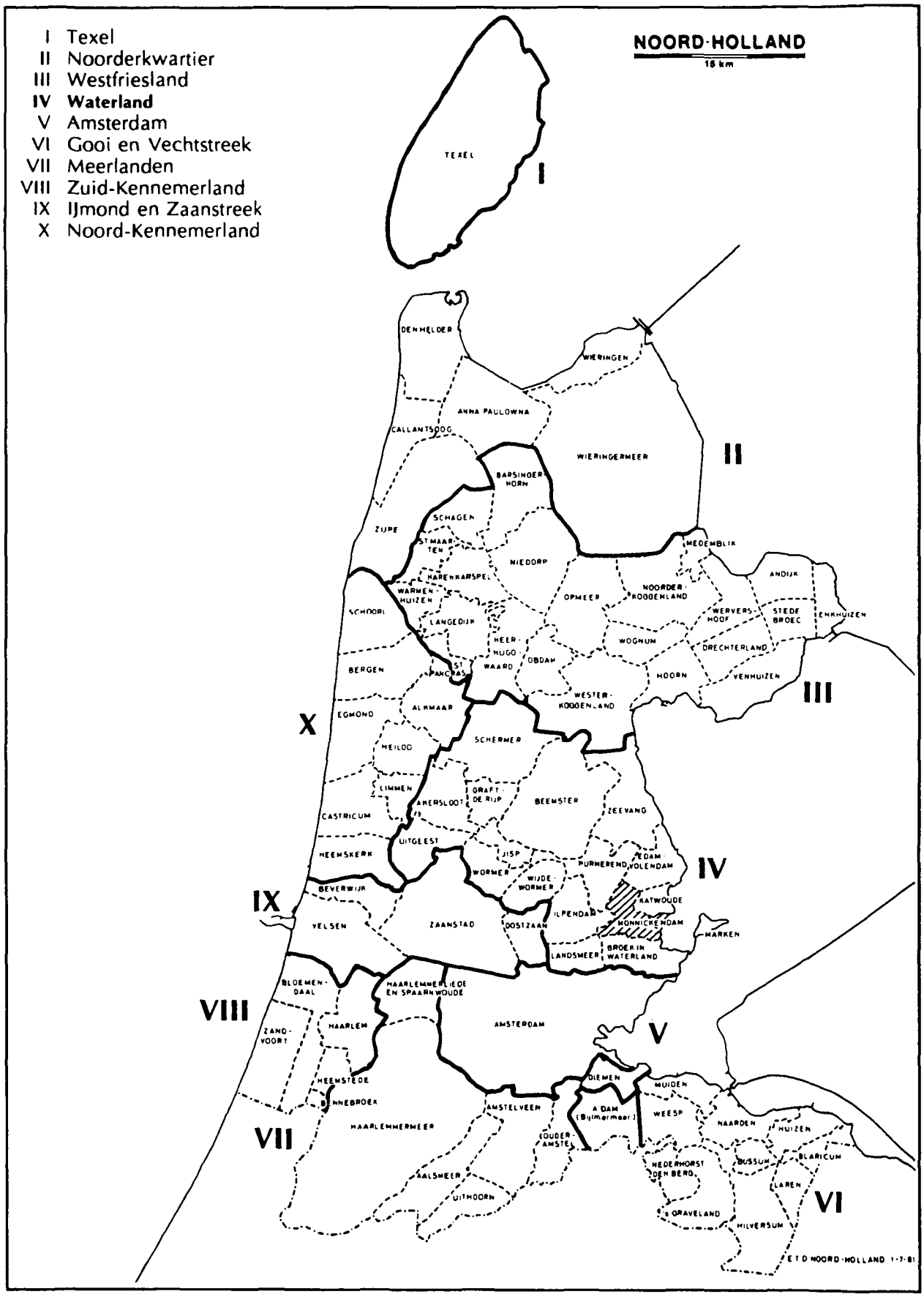

2. Gemeente Monnickendam in 1849-1850

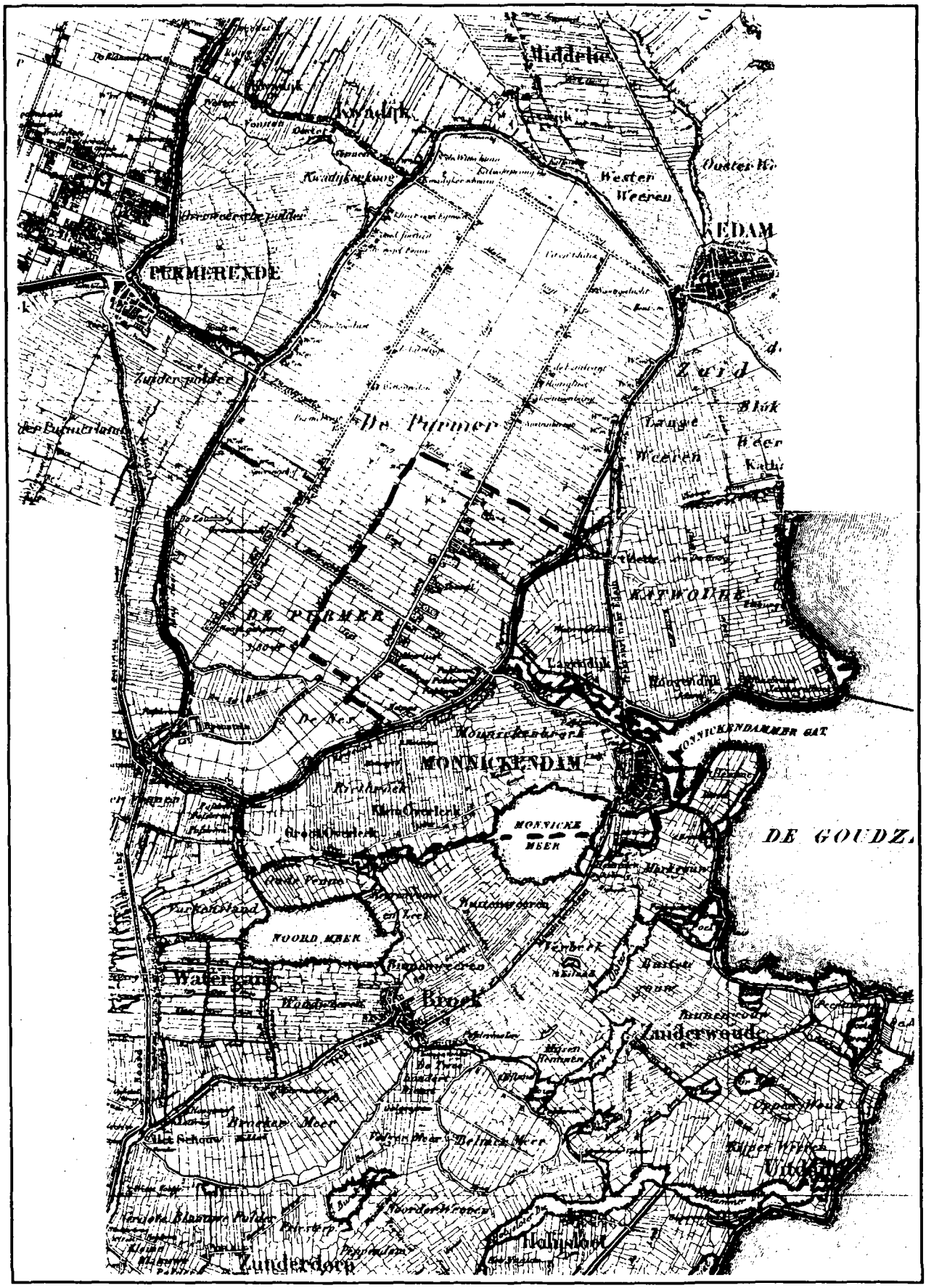

3. Gemeente Monnickendam in 1866

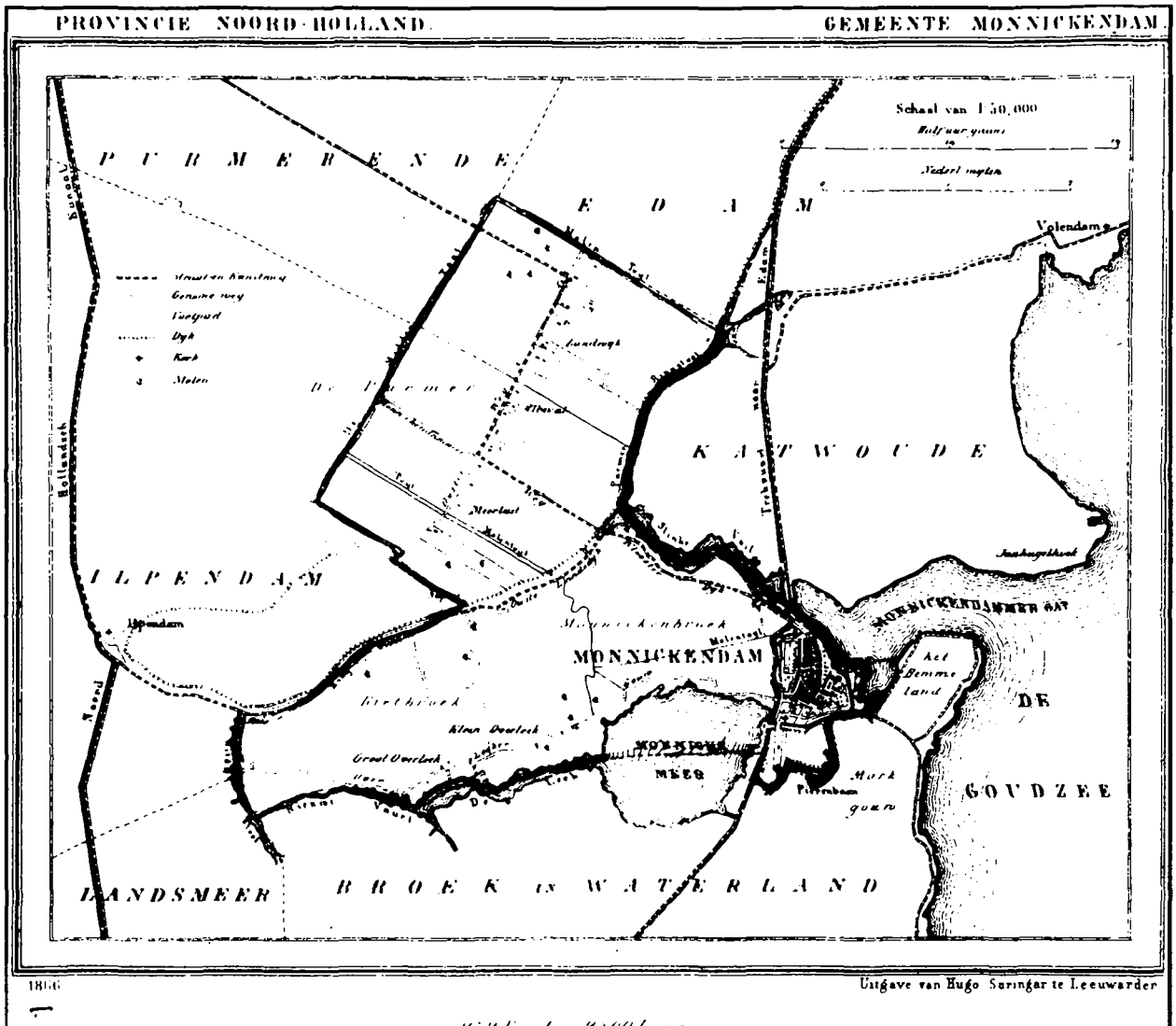

N.B. Het Monnicke Meer is in 1863 drooggemalen!

4. Gemeente Monnickendam in 1913

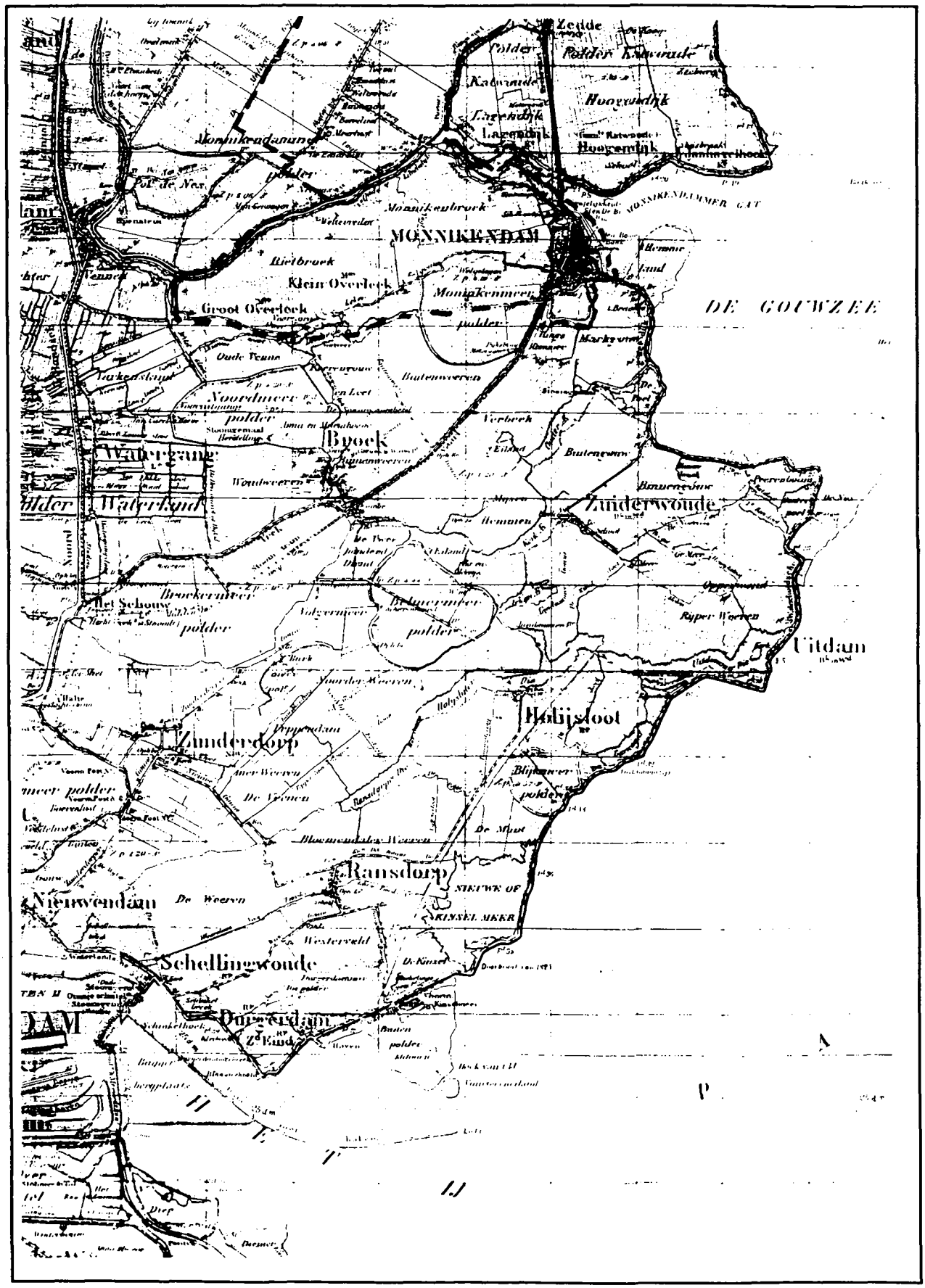

5. Gemeente Monnickendam in 1943

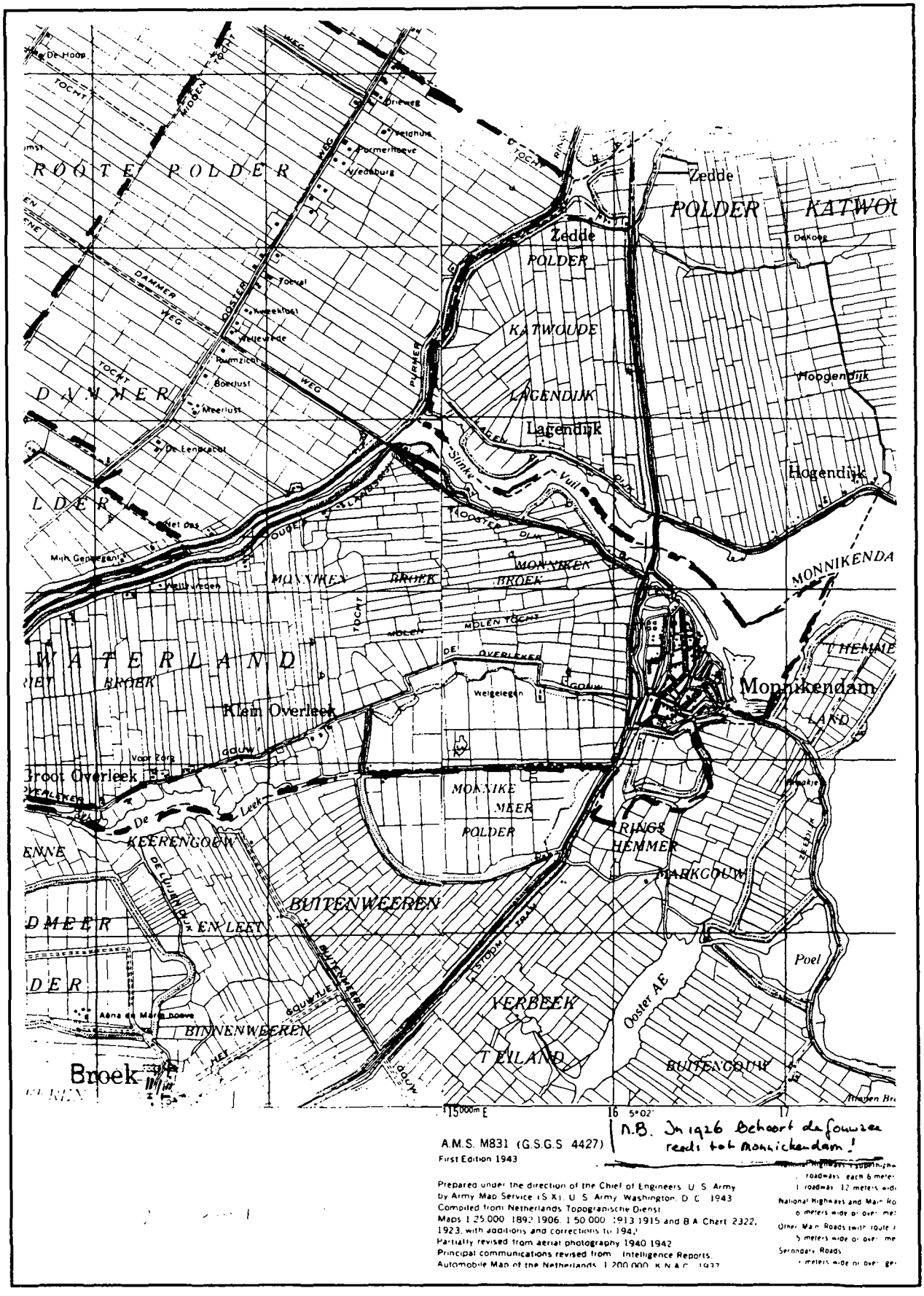

6. Gemeente Monnickendam in 1983

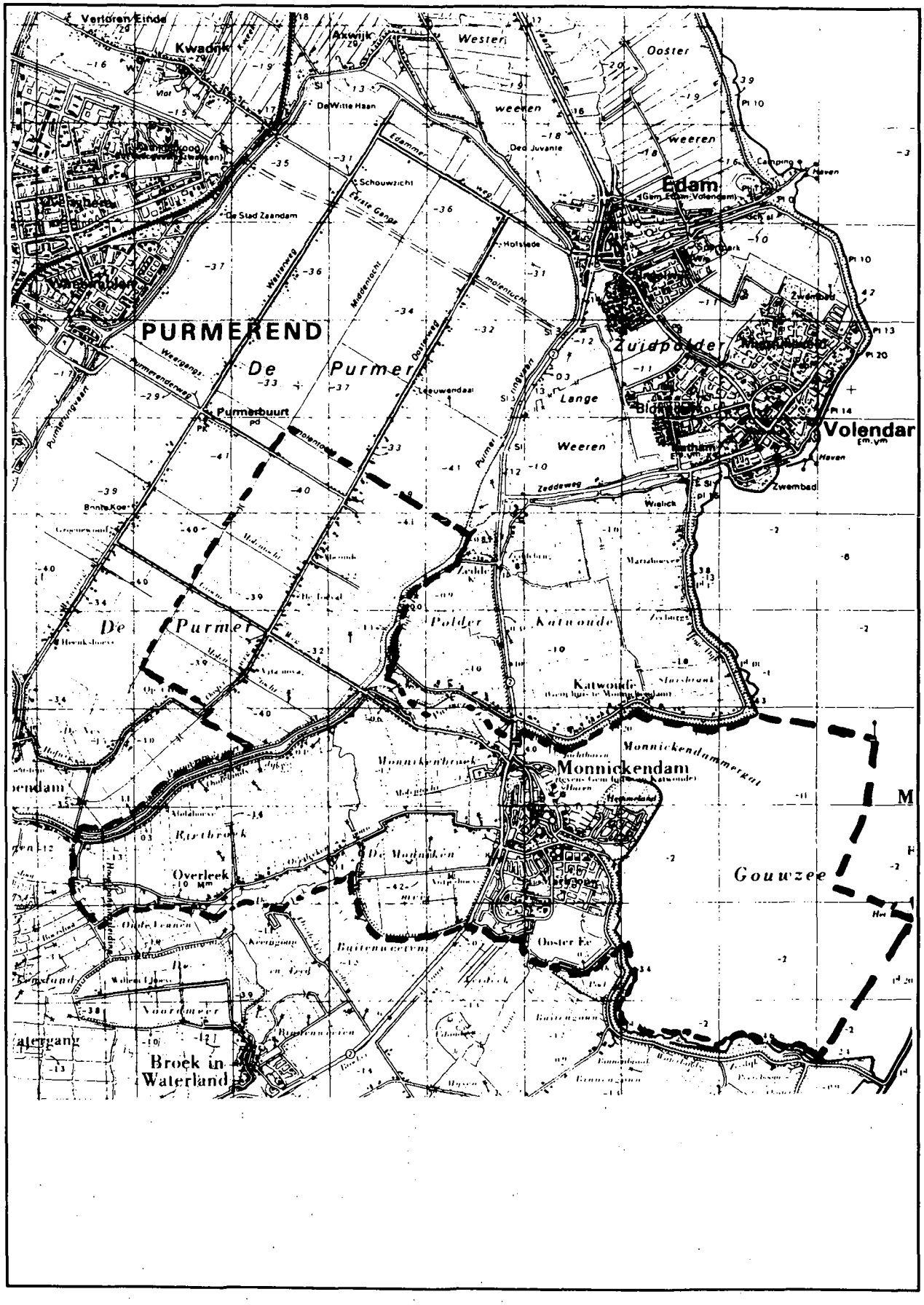

7. MIP-deelgebieden gemeente Monnickendam

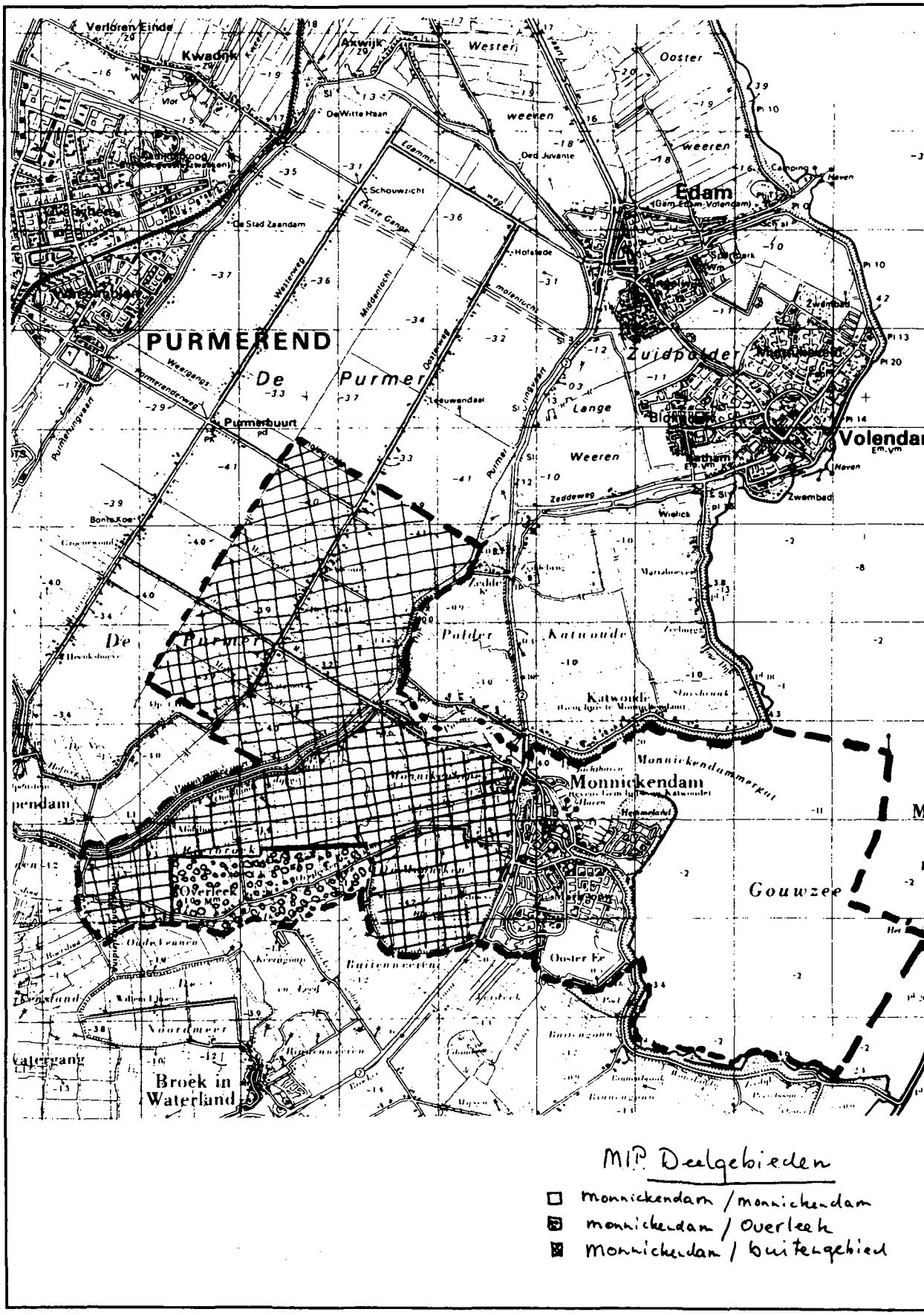

8. Bodem van gemeente Monnickendam

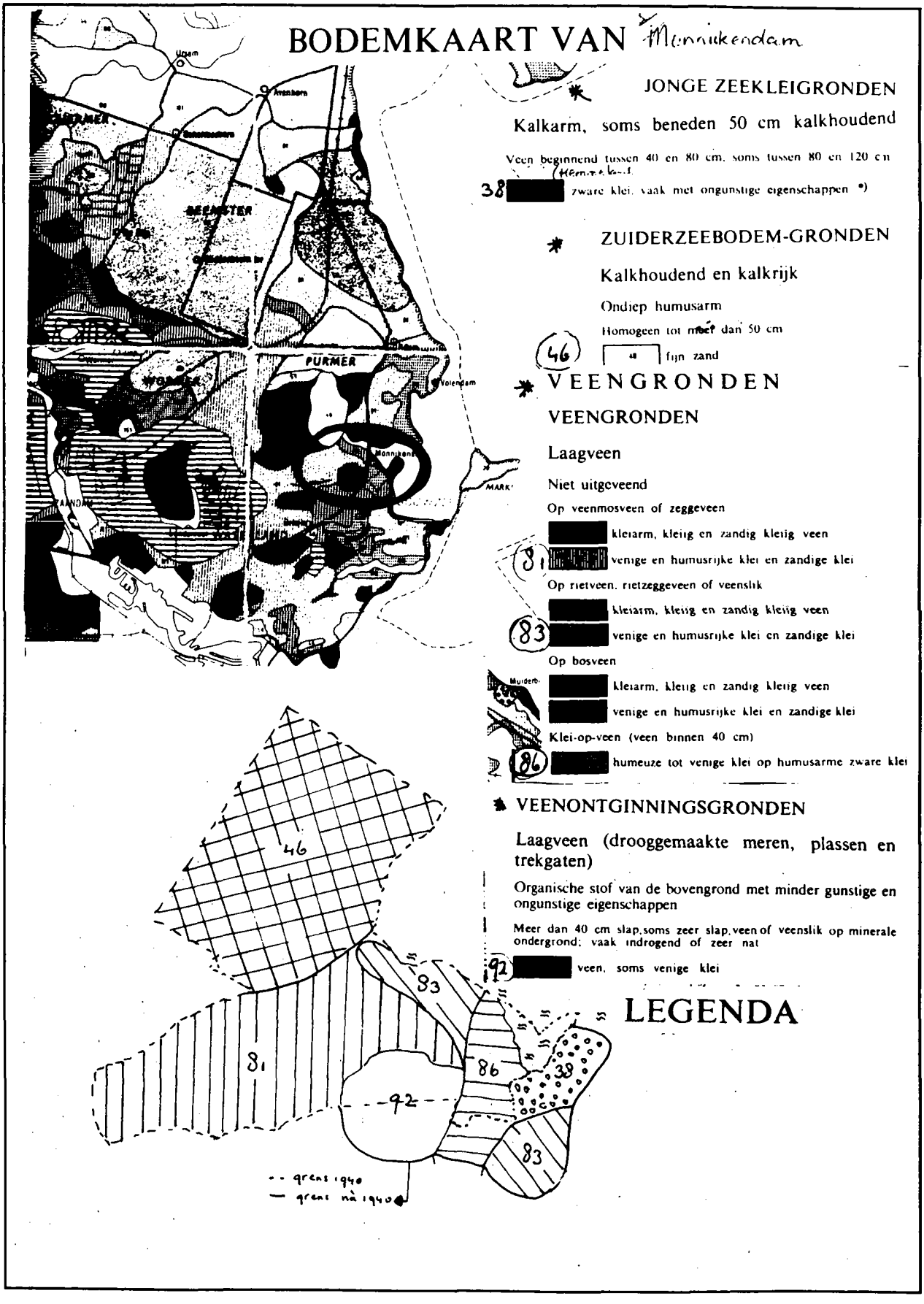

9. Wegennet van gemeente Monnickendam in 1850 en 1940

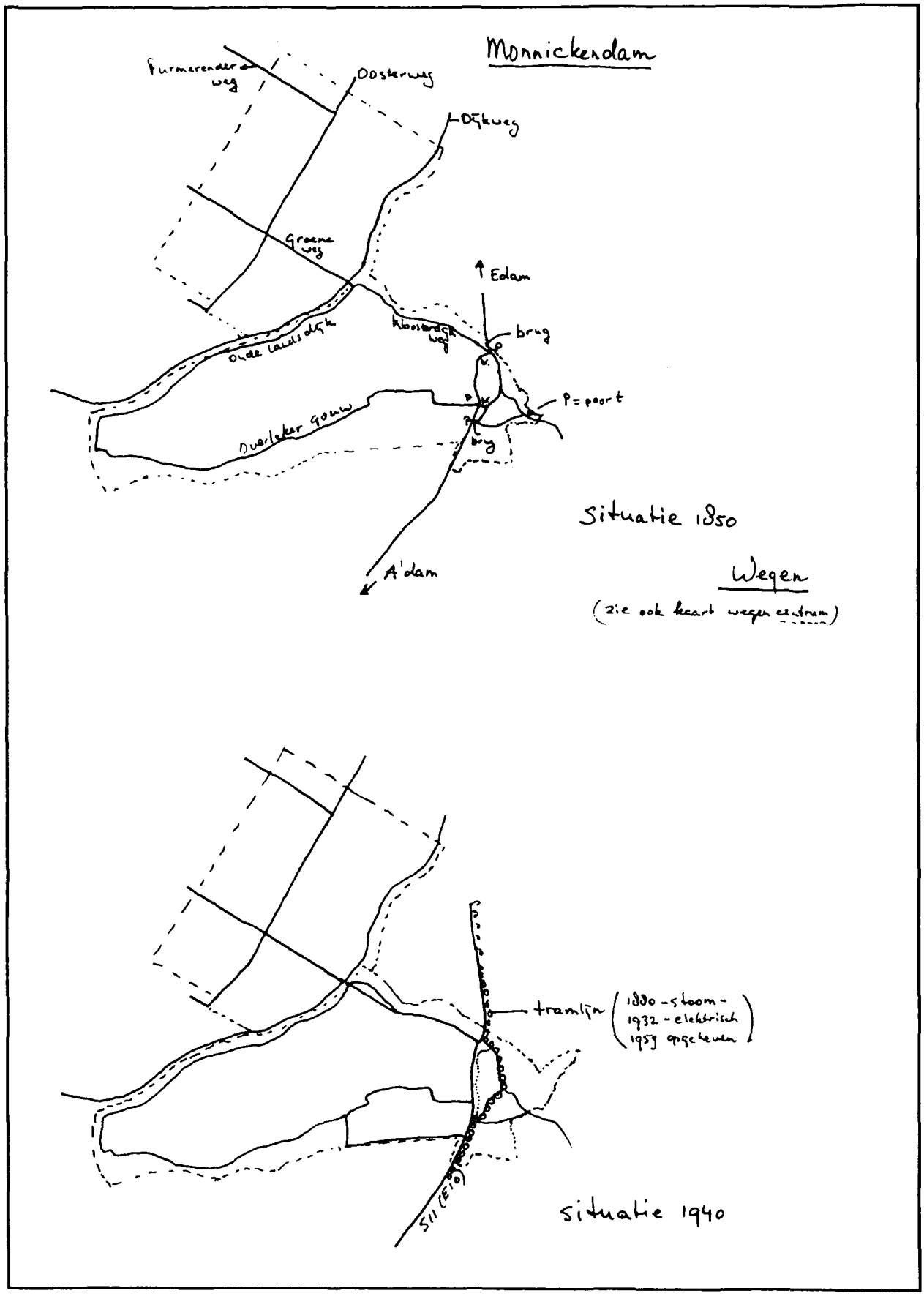

10. Wegen in Monnickendam-centrum in 1990

11. Waterwegennet van gemeente Monnickendam in 1850 en 1940

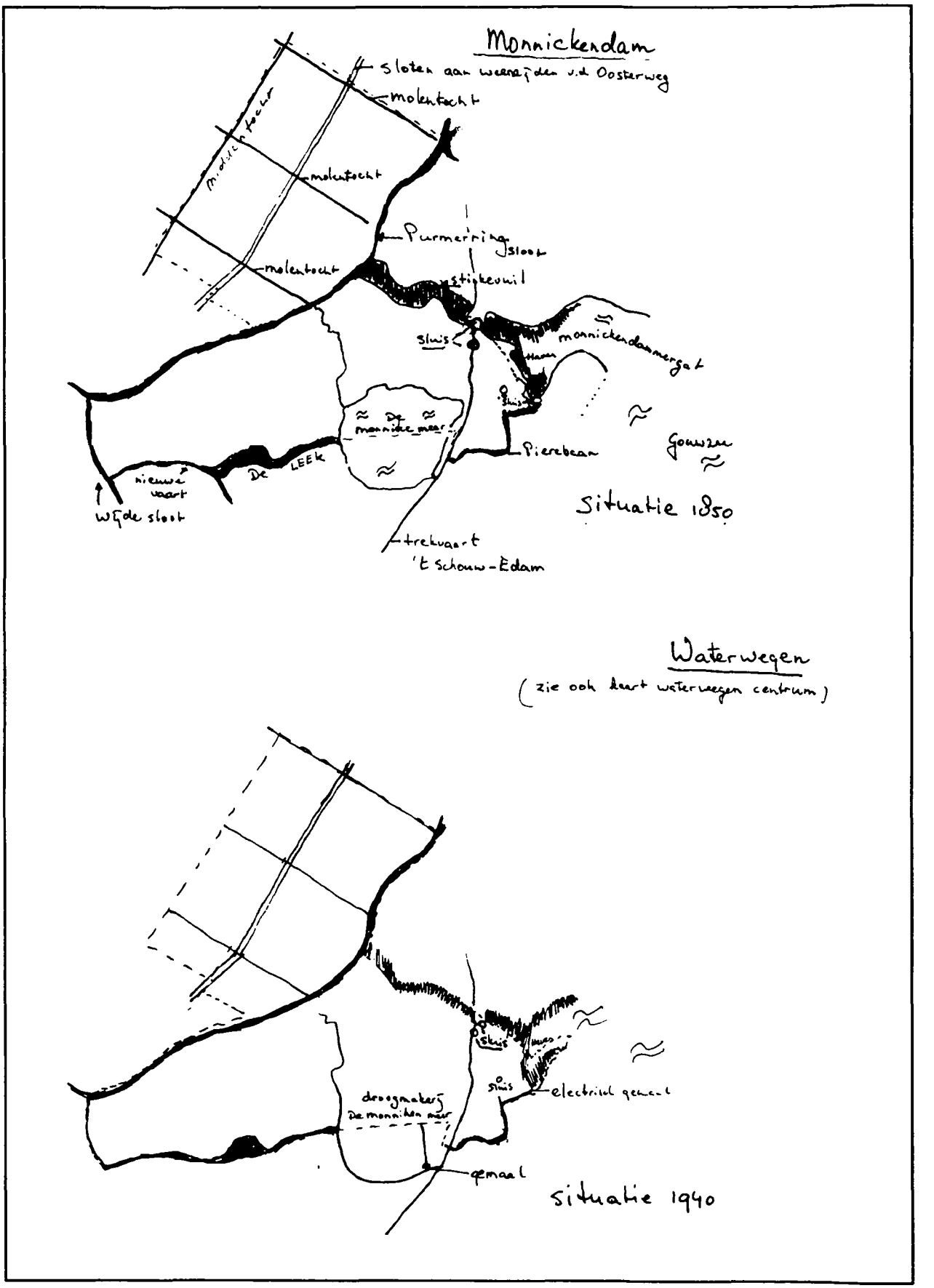

12. Waterwegen in Monnickendam-centrum in 1990

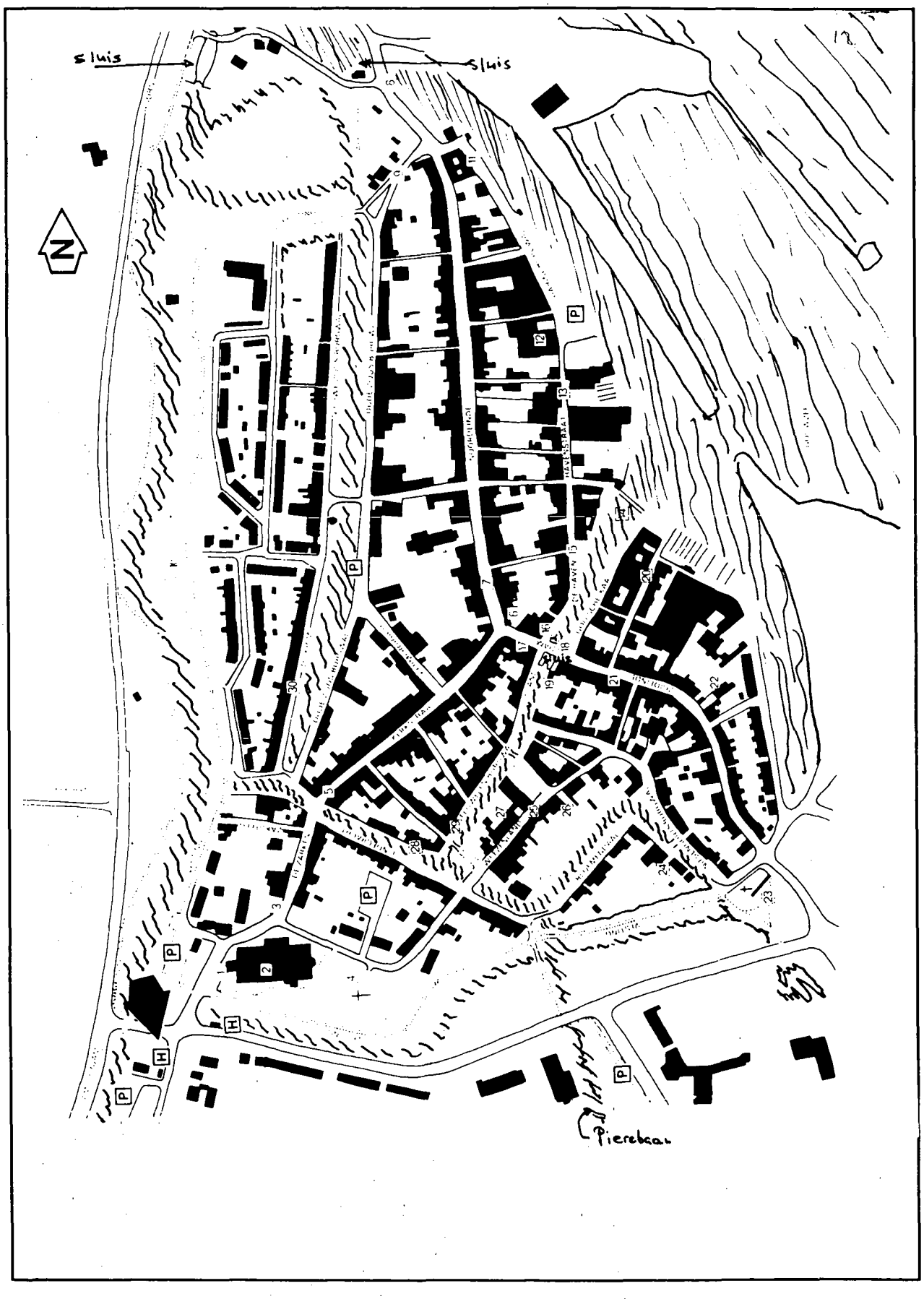

13. Waterstaatskaart van gemeente Monnickendam

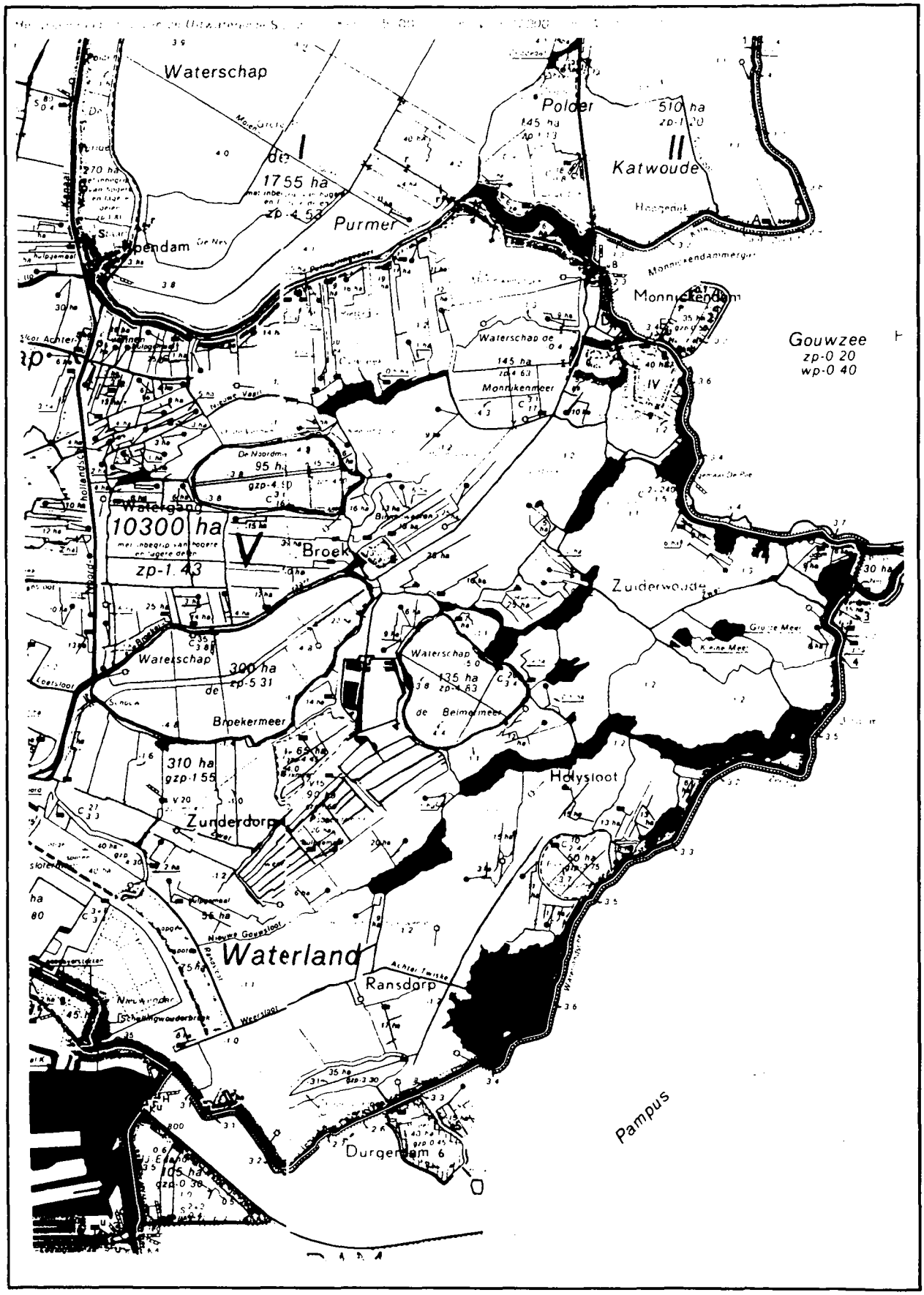

14. Dijken van gemeente Monnickendam in 1850 en 1940

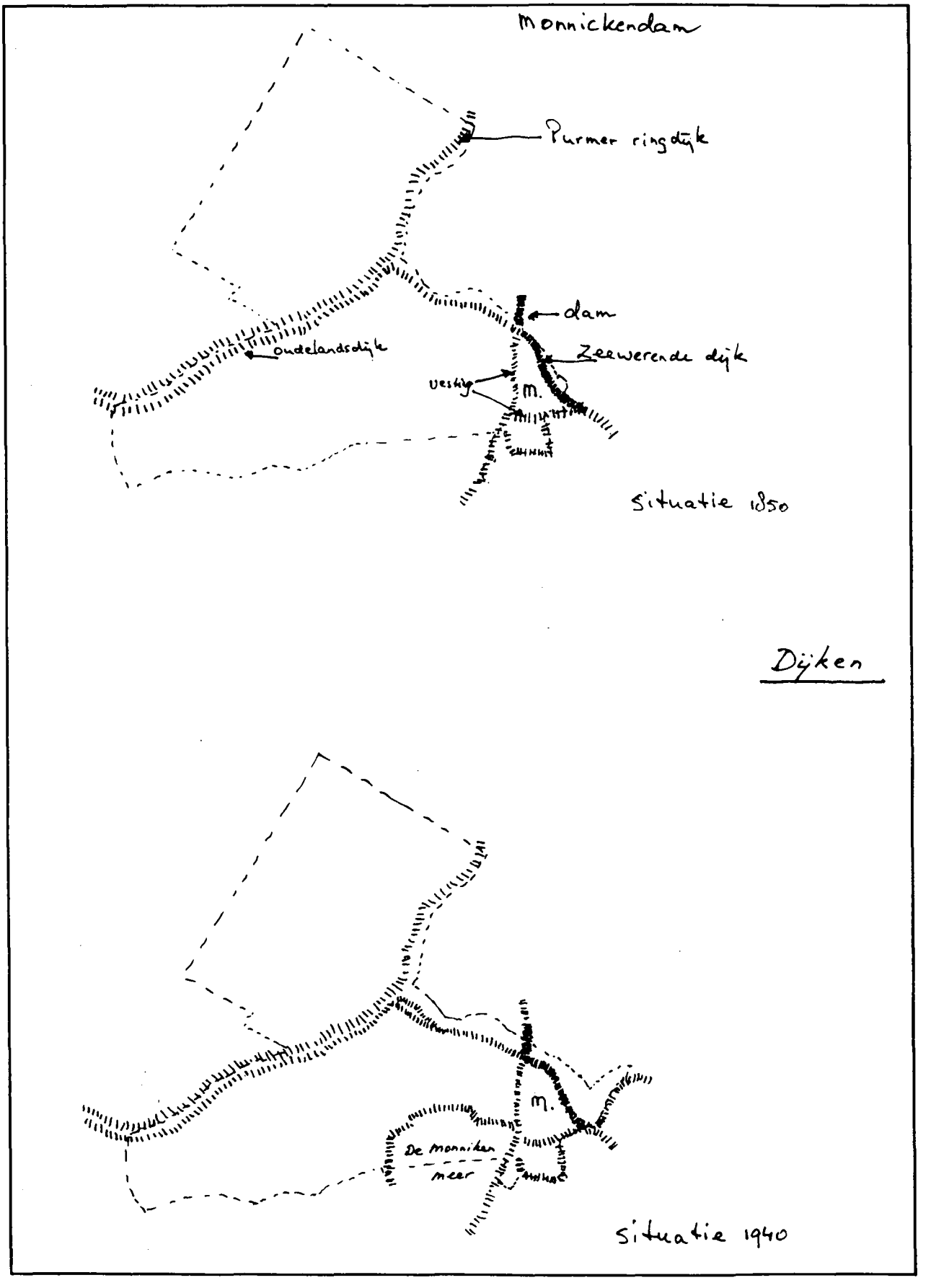

15A. Monnickendam in 1560

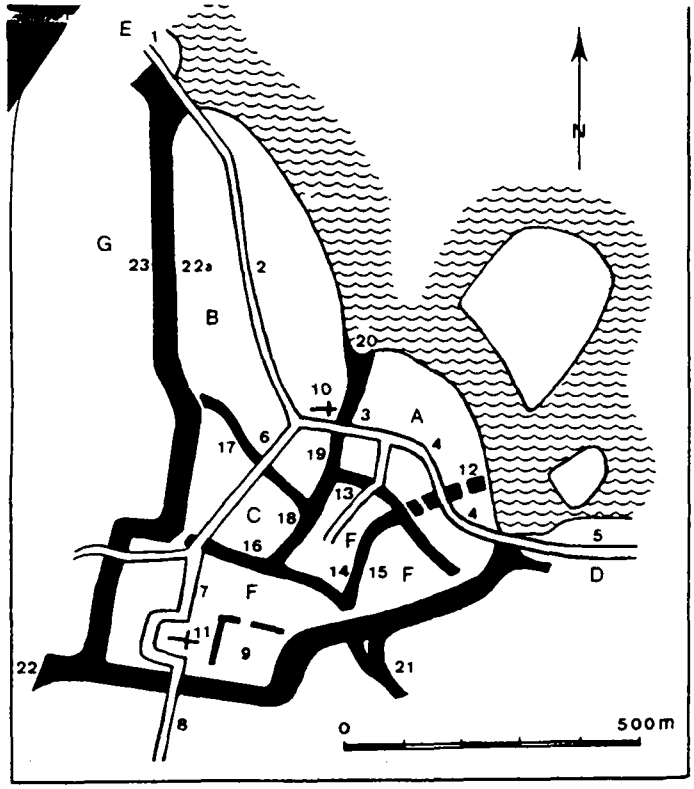

Afb. 5 Monnikendam. Vereenvoudigd naar J. van Deventer (± 1560).

1 Monnikendijk
2 Noordeinde
3 Middendam
4 Zuideinde
5 Waterlandse Zeedijk
6 Kerkstraat
7 de Zarken
8 'Mennewech'?
9 Klooster
10 Kleine Kerk
11 Grote Kerk
12 Veronderstelde rivierloop
13 Niesenoort
14 Wezenland
15 Bloemendaal
16 Lindengracht
17 Kermergracht
18 Fluwelen Burgwal
19 't Zand
20 de Haven
21 Pierenbaan
22 Monnikenmeer
22a Oudezijds Burgwal
23 Nieuwezijds Burgwal

A Oudste gedeelte
B Uitbreiding 13e eeuw
C Uitbreiding 1356
D Uitbreiding 10-6-1400
E Uitbreiding 16-9-1400
F Uitbreiding 1404
G Uitbreiding 1575

15B. Monnickendam in 1987

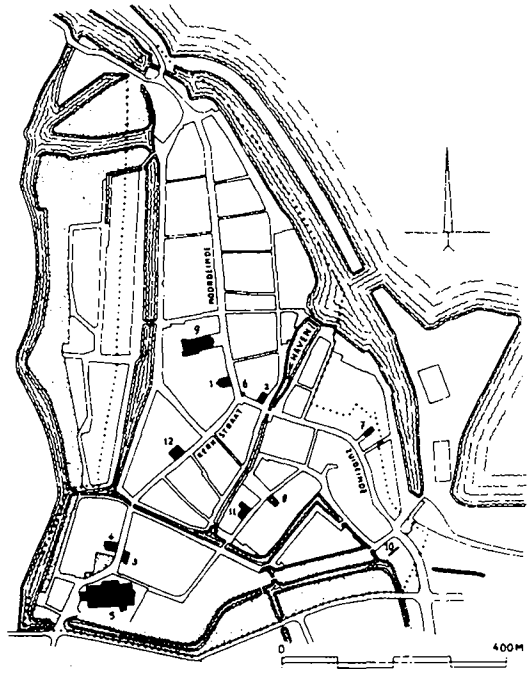

Monnickendam, stadsplattegrond 1987

1) Stadhuis
2) Waag
3) Nieuwe doelen
4) Waterlandshuis
5) Grote kerk
6) Speeltoren
7) Luth. kerk
8) Doopsgez. kerk
9) R.K. kerk
10) Joodse begraafplaats met restant stadsmuur
11) Weeshuis
12) Oudeliedenhuis

16. Stadsplattegrond van gemeente Monnickendam in 1988

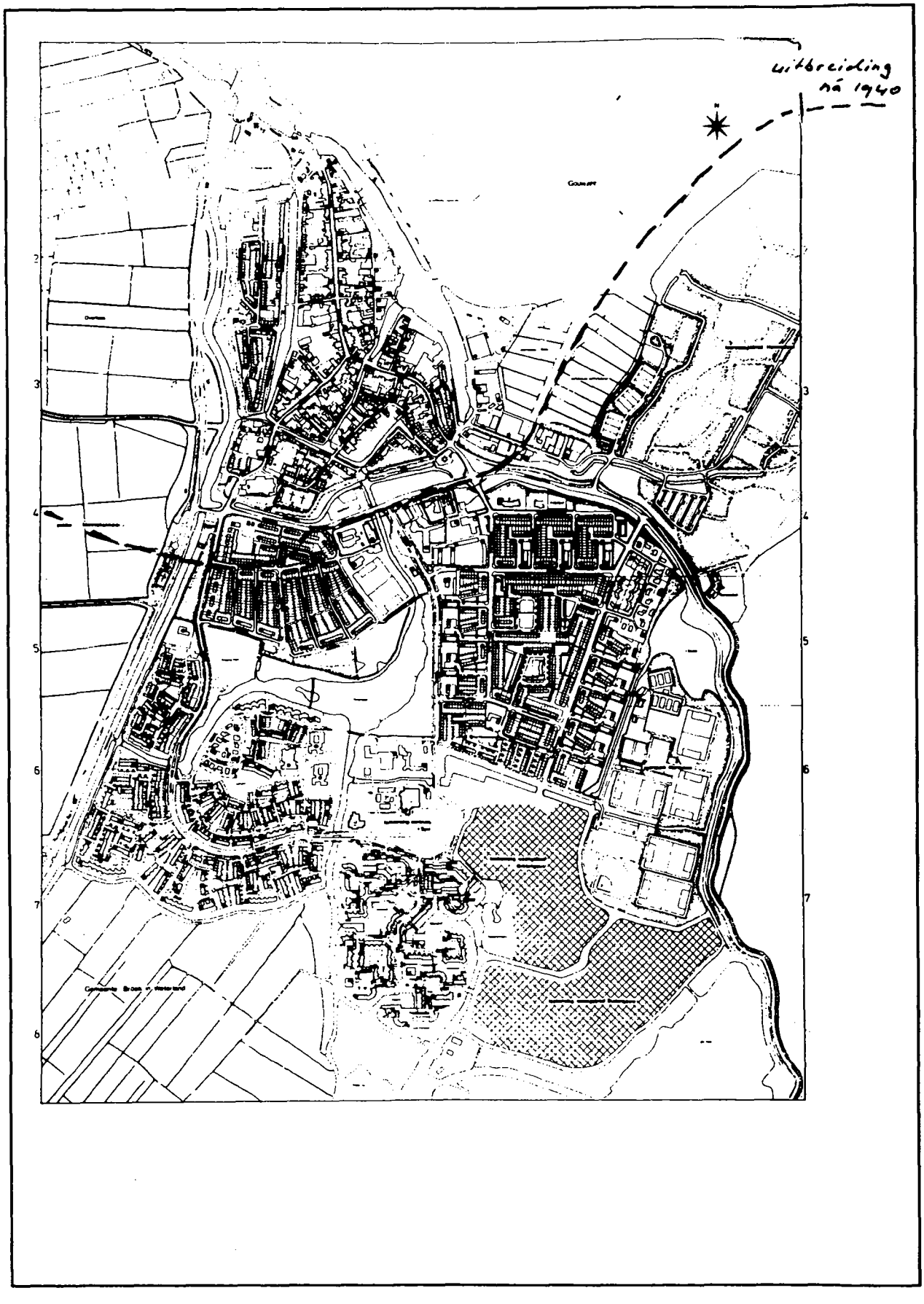

Register

Gemeente Monnickendam/Monnickendam

001	Bolwerk bij 3	Brug	10249
002	Brugstraat 7	Souvenierswinkel	10250
003	Groote Noord 11	Woning	10251
004	De Haven bij 1	Sluis	10252
005	De Haven 8	Woning	10253
006	Havenstraat 1	Horecabedrijf	10254
007	Havenstraat 7	Horeca; Bovenwoning	10255
008	Havenstraat 27	Bedrijfsgebouw	10256
009	Herengracht 3	Woonhuis	10257
010	Kerkstraat 33	Tehuis	10258
011	Kerkstraat 37	Woonhuis	10259
012	Kerkstraat 56	Notabele woning	10260
013	Kermergracht 9	Confectiebedrijf	10261
014	Kloosterstraat t.o. 6	Begraafplaats	10262
015	Middendam 3	Woning	10263
016	Molenstraat 4	Basis School	10264
017	Niesenoortsburgwal 2	Woning	10265
018	Niesenoortsburgwal 4	Woning	10266
019	Niesenoortsburgwal bij 38	Joodse Begraafplaats	10267
020	Nieuwe Zijds Burgwal 1-29	Woningen	10268
021	Nieuwe Zijds Burgwal 35; 36; 37	Woningen	10269
022	Nieuwe Zijds Burgwal 42	Woning	10270
023	Nieuwe Zijds Burgwal 48	Woning	10271
024	Nieuwe Zijds Burgwal 52-67	Woningen	10272
025	Noordeinde 12	Leegstaand	10273
026	Noordeinde 19	R.K. kerk; Pastorie	10274
027	Noordeinde 35; 37	Dubbelwoonhuis	10275
028	Noordeinde 48	Winkelwoonhuis	10276
029	Noordeinde 49	Praktijkwoning	10277
030	Noordeinde 59	Woonhuis	10278
031	Noordeinde 101; 103	Woningen	10279
032	Noordeinde 117	Woning	10280
033	Noordeinde bij 125	Sluis; Brug	10281
034	Noordeinde 130	Woning	10282
035	Oude Zijds Burgwal 4 3; 5	Woningen	10283
036	Roozendaal 6	Woonhuis	10284
037	Roozendaal bij 11	Kapschuur	10285
038	Rozendaalstraat 2; 4; 6 3; 5	Woningen	10286
039	Schoolstraat 2	Praktijkwoning	10287
040	Weezenland 12; 13	Dubbel woonhuis	10288
041	Zarken bijl 9	Woning	10289
042	Zarken 16	Woonhuis	10290
043	Zarken 23	Kantoor	10291
044	Zonnepad 1; 3	Woningen	10292
045	Zuideinde 10	Woonhuis	10293
046	Zuideinde 66; 68	Woningen	10294

Gemeente Monnickendam/Buitengebied

047	Bolwerk t.o. 3	Begraafplaats	10295
048	Kloosterdijk 2	Loodsen; Woningen	10296
049	Kloosterdijk 6	Boerderij	10297
050	Monnickenmeer 5	Boerderij	10298
051	Monnickenmeer 7	Woonhuis; Gemaal	10299
052	Oosterweg 9	Boerderij	10300
053	Oosterweg 14	Boerderij	10301

054	Oosterweg 23	Boerderij	10302
055	Oosterweg 25	Boerderij	10303
056	Oosterweg 37	Boerderij	10304
057	Oudelandsdijk 2; 1	Landarbeiderwoningen	10305
058	Oudelandsedijk 7	Boerderij	10306
059	Overleek bij 7	Woonhuis	10307
060	Overleek 16	Boerderij	10308
061	Purmerdijk 11	Boerderij	10309
062	Singel 1	Woning	10310

Colofon

Uitgave
Provinciaal Bestuur van Noord-Holland
Dreef 3, 2012 HR Haarlem
telefoon 023 - 14 31 43

Samenstelling
ir. R.L. Lourijsen
Afdeling Cultuur en Educatie, cluster Monumentenzorg
Dienst Welzijn, Economie en Bestuur

Vormgeving, zetwerk en drukwerk
Bureau Grafische Produktie
Centrale Bestuursdienst

Oplage
200 exemplaren

Haarlem, oktober 1993

Monnickendam